

NAČRT UPRAVLJANJA
KULTURNEGA SPOMENIKA DRŽAVNEGA
POMENA GRAD TURJAK
ZA OBDOBJE 2024 - 2028

Ljubljana, januar 2024

Naročnik: Ministrstvo za kulturo
Maistrova 10, 1000 Ljubljana
Tel. 01 369 59 00
e-mail: gp.mk@gov.si

Upravljalec: Ministrstvo za kulturo
Maistrova 10, 1000 Ljubljana
Tel. 01 369 59 00
e-mail: gp.mk@gov.si

Naziv dokumenta: Načrt upravljanja gradu Turjak – predlog

Datum: 24. 08. 2023

Izdelovalec: **PROFUNDIS** Profundis d.o.o.
Slamnikarska cesta 3c
1230 Domžale
Tel: 041 733 783
e-mail: profundis@profundis.si
Odgovoren nosilec naloge:
Gregor Gerbec

Sodelujoči pri upravljavcu: Veronika Leskovšek, Ministrstvo za kulturo
Sabina Ravnikar, Zavod za varstvo kulturne dediščine

Ostali sodelujoči: Lilijana Mahne, Zavod AreaGea
Smiljan Buzeti, D Plan d.o.o.

Kazalo vsebine

1. UVOD.....	1
2. IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO NAČRTA UPRAVLJANJA.....	3
2.1. Mednarodne konvencije	3
2.2. Pravna podlaga	3
2.3. Razvojne strategije, politike in priporočila.....	4
2.4. Prostorski akti.....	5
2.5. Strokovne podlage	5
2.6. Projektna in ostala dokumentacija.....	5
2.7. Metodološki in časovni okvir izdelave in veljavnosti načrta upravljanja	5
3. OPIS IN OCENA STANJA GRADU TURJAK	7
3.1. Opis gradu Turjak	7
3.2. Pregled in ocena stanja kulturnih vrednot gradu Turjak	9
3.2.1. Severni trakt	9
3.2.2. Bastija	12
3.2.3. Zahodni trakt.....	13
3.2.4. Južni trakt	14
3.2.5. Okolica.....	14
3.3. Pregled in ocena stanja nesnovne dediščine	15
3.4. Pregled in ocena stanja naravnih vrednot	16
3.5. Pregled in ocena stanja gozdnih območij.....	17
3.6. Namenska raba in urejanje območja s prostorskimi akti	18
3.7. Obstoječe prometne ureditve	20
3.8. Obstoječe dejavnosti znotraj gradu Turjak	20
3.9. Stanje upravljanja in lastniška struktura	21
3.10. Analiza prednosti, priložnosti, slabosti in tveganj glede na varstveni, razvojni in upravljalški vidik gradu Turjak	22

3.11. Pregled možnosti ogrevanja gradu Turjak _____	24
4. VIZIJA, CILJI, SPLOŠNA IZHODIŠČA IN USMERITVE ZA UPRAVLJANJE GRADU TURJAK.....	26
4.1. Vizija varstva in razvoja gradu Turjak _____	26
4.2. Strateški in izvedbeni cilji upravljanja gradu Turjak _____	26
4.3. Usmeritve za upravljanje gradu Turjak _____	29
4.3.1. Osnovna izhodišča in usmeritve _____	29
4.3.2. Splošne usmeritve za upravljanje objektov v državni lasti _____	30
4.3.3. Usmeritve za posamezna področja _____	31
5. UPRAVLJALSKA STRUKTURA.....	54
5.1. Opredelitev upravljanja _____	54
5.2. Opredelitev upravljavcev nepremičnega premoženja države _____	54
5.3. Upravljalec gradu Turjak, njegove naloge in pristojnosti _____	55
5.4. Potrebna organizacijska, kadrovska struktura ter kadrovski načrt pri najemniku / pogodbenemu upravljalcu _____	57
6. NAČRT DELOVANJA S FINANČNIM OKVIRJEM.....	59
6.1. 5 letni načrt z oceno stroškov in virov _____	59
6.1.1. Načrt dejavnosti upravljanja _____	59
6.1.2. Načrt investicijsko vzdrževalnih del _____	67
6.1.3. Načrt rednih vzdrževalnih del in obratovalnih stroškov _____	67
6.2. Razvoj kulturno turističnih storitev za predstavitev gradu Turjak _____	68
6.3. Promocija in trženje _____	70
7. KAZALNIKI IN NAČIN SPREMLJANJA IZVAJANJA	73
8. VELJAVNOST NAČRTA UPRAVLJANJA	75
8.1. Rok veljavnosti načrta upravljanja _____	75
8.2. Način spremljanja in dopolnjevanja načrta upravljanja _____	75
<i>Literatura in viri.....</i>	<i>77</i>
Priloga 1 - TERMINSKI PLAN	
Priloga 2 - DINAMIKA VLAGANJ V OBNOVO GRADU TURJAK	

1. UVOD

Grad Turjak in območje gradu Turjak imata zaradi kulturnih, arheoloških, krajinskih, umetnostno arhitekturnih, zgodovinskih in drugih izjemnih lastnosti poseben pomen za Republiko Slovenijo. Zato ju je Vlada Republike Slovenije leta 1999 razglasila za kulturni spomenik državnega pomena z lastnostmi kulturne krajine, umetnostno arhitekturnega spomenika in zgodovinskega spomenika. Z Odlokom o razglasitvi območja gradu Turjak za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99, 55/02, 16/08 – ZVKD-1 in 35/19, v nadaljevanju Odlok) sta za kulturni spomenik državnega pomena razglašeni enoti kulturne dediščine Grad Turjak (EID 1-00790) in Območje gradu Turjak (EID 1-08774). Kulturni spomenik grad Turjak stoji v območju kulturnega spomenika območje gradu Turjak.

Na podlagi Zakona o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lasti (Uradni list RS, št. 89/99 in 107/99 – popr., v nadaljevanju ZLKSDL) je grad Turjak leta 1999 postal last Republike Slovenije, njegov upravljavec pa Ministrstvo za kulturo, ki je del gradu obnovilo v obdobju 2002 do 2006. Obnovljeni del gradu Turjak je Ministrstvo za kulturo leta 2019 oddalo v najem zasebni gospodarski družbi, ki v njem izvaja muzejsko, razstavno, izobraževalno, prireditveno in gostinsko dejavnost.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11-ORZVKD39, 90/12, 111/13 in 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 – ZUNPEOVE, v nadaljevanju: ZVKD-1) v 60. členu določa, da je za vse kulturne spomenike in spomeniška območja, ki imajo upravljavca, treba sprejeti načrt upravljanja, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje kulturnega spomenika ali spomeniškega območja in način izvajanja njegovega varstva.

Skladno z določbami 60. člena ZVKD-1 je Ministrstvo za kulturo ob strokovni pomoči Zavoda za varstvo kulturne dediščine skupaj z izdelovalcem Profundis d.o.o. pripravilo Načrt upravljanja gradu Turjak.

Načrt upravljanja gradu Turjak podrobno obravnava območje kulturnega spomenika državnega pomena Grad Turjak (EID 1-00790), ki ima upravljavca in obsega grad, nekdanje pristave in ruševino konjušnice ter park okoli gradu (v nadaljevanju: grad Turjak oziroma ožje območje gradu Turjak). Zemljišča in stavbe znotraj navedenega območja so last Republike Slovenije. Z njimi upravlja Ministrstvo za kulturo, ki v okviru celovite obnove na njih načrtuje izvedbo posegov, ki so opredeljeni v nadaljevanju dokumenta. Izven tega območja posegi niso predvideni.

Kulturni spomenik državnega pomena Območje gradu Turjak (EID 1-08774) nima določenega enotnega upravljavca in obsega grad Turjak z ožjim območjem ter z gozdom porasla pobočja severno, zahodno, južno in jugovzhodno pod oziroma nad gradom (v nadaljevanju: širše območje gradu Turjak). Lastniška struktura v širšem območju gradu Turjak je raznolika, sestavljena iz zasebne in državne lastnine.

Vzhodno pod gradom se širi istoimenska vas, ki ni razglašena za kulturni spomenik, je pa vključena v njegovo vplivno območje. Širše območje gradu Turjak in vplivno območje sta v načrtu upravljanja obravnavana predvsem zaradi dostopov do gradu, zagotavljanja parkirnih mest, ki so potrebna za izvajanje dejavnosti na gradu Turjak in povezovanja s širšim območjem občine Velike Lašče.

Na podlagi analize obstoječega stanja so v načrtu upravljanja določeni strateški in izvedbeni cilji ter opredeljene usmeritve za razvoj posameznih področij, s čimer bo zagotovljeno ustrezno upravljanje kulturnega spomenika in njegova raba.

Načrt upravljanja gradu Turjak je sprejela Vlada Republike Slovenije dne

2. IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO NAČRTA UPRAVLJANJA

Temeljna izhodišča za pripravo načrta upravljanja so Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2022-2029 (Uradni list RS, št. 29/22, v nadaljevanju: ReNPK22-29), Strategija kulturne dediščine 2020-2023 in ZVKD-1. Poleg veljavne zakonodaje so bili pri pripravi načrta upravljanja upoštevani tudi strateški dokumenti na državni in občinski ravni, mednarodne konvencije, strokovne podlage ter druga strokovna gradiva, ki so bila na temo gradu Turjak pripravljena v zadnjih letih.

ReNPK22-29 med skupnimi cilji nacionalnega programa za kulturo opredeli javni interes za investicije na področju kulture, ki vključuje celostno ohranjanje kulturnih spomenikov (prenova, upravljanje in oživljanje). Med ključnimi investicijami v javno kulturno infrastrukturo in kulturne spomenike pa navede investicijski projekt celovita prenova gradu in parka Turjak – neobnovljeni del.

ZVKD-1 v 59. členu določa, da se upravljanje kulturnega spomenika ali spomeniškega območja izvaja na podlagi načrta upravljanja.

Listina o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine, Quebec 2008 navede, da ohranjanje kulturne dediščine danes velja za del splošnega področja okoljskega in kulturnega razvoja. Trajnostne strategije upravljanja v smeri sprememb, ki spoštujejo kulturno dediščino, zahtevajo povezanost konservatorskih in restavratorskih pogledov s sodobnimi gospodarskimi in družbenimi cilji, vključno s turizmom.

2.1. Mednarodne konvencije

- Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva (Uradni list SFRJ (22. 2. 1991) – Mednarodne pogodbe, št. 4-11/1991),
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 1/08),
- Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 5/08,
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 19/03).

2.2. Pravna podlaga

- Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2022-2029 (Uradni list RS, št. 29/22, v nadaljevanju: ReNPK22-29),

- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 - ZUNPEOVE),
- Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 – UPB, 61/06 – ZDru-1, 32/08 – odl. US, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18– ZNOrg, 31/18, 82/20, 3/22 – Zdeb, 105/22 – ZZNŠPP in 18/23 – ZDU-10),
- Odlok o razglasitvi območja gradu Turjak za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99, 55/02,16/08 – ZVKD-1 in 35/19).
- Uredba o ekološko pomembnih območjih (Uradni list RS, št. 48/04, 33/13, 99/13 in 47/18),
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10 in 23/15 ter sklep št. 35600-46/17 z dne 16. 2. 2018, 7/2019, sklep št. 35600-10/2021-5 z dne 21. 1. 2021)

2.3. Razvojne strategije, politike in priporočila

- Strategija kulturne dediščine 2020 – 2023 (sprejela Vlada RS, 5. 12. 2019),
- Strategija slovenskega turizma 2022-2028 (sprejela Vlada RS, maj 2022),
- Strategija razvoja Slovenije 2030 (sprejela Vlada RS, 7. 12. 2017),
- Strategija digitalne preobrazbe slovenskega turizma 2022-2026 (sprejela Vlada RS, marec 2022),
- Načrt okrevanja slovenskega turizma 2020-2023,
- Načrt za okrevanje in odpornost (Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost, Ministrstvo za finance, junij 2021),
- Strategija za razvoj turizma v Občini Velike Lašče 2020-2025 (oktober 2020),
- Atenska listina o ohranjanju zgodovinskih spomenikov, Atene 1931,
- Mednarodna listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (Beneška listina), Benetke 1964,
- Mednarodna listina o ohranjanju zgodovinskih vrtov, Benetke 1964,
- Mednarodna listina o kulturnem turizmu - upravljanje turizma na območjih dediščinskega pomena, Mexico/Mehika 1999,
- Šijanska deklaracija o ohranjanju območij spomenikov, skupin stavb in spomeniških območij, Xi'an/Kitajska 2005,
- Listina o kulturnih poteh, Quebec/Kanada 2008,
- Listina o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine, Quebec/Kanada 2008.

2.4. Prostorski akti

- Odlok o Občinskem prostorskem načrtu Občine Velike Lašče (Uradno glasilo Občine Velike Lašče, št. 7/13 in spremembe),
- Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Velike Lašče – spremembe in dopolnitve št. 1 (Uradni list RS, št. 55/22).

2.5. Strokovne podlage

- Konservatorski načrt Turjak - Grad Turjak (EŠD 790) - mapa 1, 2, 3 in 4, ZVKDS, št. 09/2021, Ljubljana, december 2021,
- Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarske enote Mokrec 2012–2021, (Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Ljubljana),
- Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah na gradu Turjak, ZVKDS, št. 02-0042/2022-EZ-2022-67, december 2022,
- Splošne naravovarstvene smernice za urejanje prostora (Zavod RS za varstvo narave, Verzija 1.4, marec 2021),
- Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 52/02, 67/03),
- Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (Uradni list RS, št. 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 32/08 – odl. US, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14, 64/16 in 62/19)
- Smernice s področja varstva kmetijskih zemljišč za pripravo občinskih prostorskih načrtov (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, št. dokumenta 3502-56/2022/11, 12. 7. 2023).

2.6. Projektna in ostala dokumentacija

- Grad Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami, IZP – idejna zasnova za pridobitev projektnih pogojev, izdelal Projekt d.d., Nova Gorica, št. projekta 16440, Nova Gorica, april 2023
- Strateški razvojni dokument za izvajanje turistične in kulturne dejavnosti na gradu Turjak, pripravili Občina Velike Lašče, Delo osvobaja d.o.o. in Javni zavod Trubarjevi kraji, Velike Lašče januar 2021.

2.7. Metodološki in časovni okvir izdelave in veljavnosti načrta upravljanja

Načrt upravljanja gradu Turjak je izdelan na podlagi 60. člena ZVKD-1, ki določa, da je za vse kulturne spomenike in spomeniška območja, ki imajo upravljavca, treba sprejeti načrt upravljanja. Namen načrta upravljanja je določiti strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje gradu Turjak in način izvajanja njegovega varstva. Je temeljni dokument za zagotovitev trajnega, učinkovitega in usklajenega upravljanja gradu Turjak.

Načrt upravljanja vsebuje vse elemente, ki jih določa tretji odstavek 60. člena ZVKD-1, in sicer: pregled kulturnih vrednot, ki jih je posebej treba ohranjati in razvijati, vizijo varstva in razvoja, strateške in izvedbene cilje upravljanja, določbe, ki se nanašajo na upravljavsko strukturo in ukrepe za varstvo pred naravnimi nesrečami, načrt dejavnosti s finančnim okvirom, še posebej za zagotavljanje dostopnosti in upravljanje obiska, kazalnike in način spremljanja izvajanja ter rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja in spreminjanja načrta.

Ministrstvo za kulturo je ob strokovni pomoči Zavoda za varstvo kulturne dediščine skupaj z izdelovalcem Profundis d.o.o. pripravilo Načrt upravljanja gradu Turjak.

Pri pripravi načrta upravljanja so sodelovali predstavniki Občine Velike Lašče, najemnik gradu Turjak Delo osvobaja d.o.o., Zavod za gozdove Slovenije, Zavod RS za varstvo narave in udeleženci skupnostnega srečanja, ki je potekalo 23. 11. 2022 na gradu Turjak. Srečanja so se udeležili predstavniki lokalne skupnosti, zavodov in društev ter gospodarskih organizacij z območja občine Velike Lašče. Namen srečanja je bil predstaviti kontekst in cilje oživitve gradu, možnosti upravljanja gradu, predvidene vsebine za oživitev gradu in identifikacija ter morebitna vključenost lokalnih deležnikov za sodelovanje pri razvijanju in izvajanju dogodkov in prireditev na gradu.

Načrt upravljanja je pripravljen za obdobje petih let, od 2024 do 2028.

Načrt upravljanja je oblikovan kot prilagodljiv instrument, saj izbrani merljivi kazalci omogočajo spremljanje izvajanja ukrepov, doseganje ciljev in rezultatov. To omogoča sprotno prilagajanje novim situacijam in spremembam v prostoru. Odstopanja od načrta upravljanja, potrebne sprotne spremembe in dopolnitve bo upravljavec v sodelovanju z najemnikom obravnaval letno.

3. OPIS IN OCENA STANJA GRADU TURJAK

3.1. Opis gradu Turjak

Z Odlokom sta za kulturni spomenik državnega pomena razglašeni enoti kulturne dediščine:

- Turjak - Grad Turjak (EID 1-00790) in
- Turjak - Območje gradu Turjak (EID 1-08774).

Kulturni spomenik grad Turjak stoji v območju kulturnega spomenika območje gradu Turjak.

Območje z gradom Turjak se nahaja na vzpetini nad Želimeljsko dolino, na robu Ljubljanske kotline, kjer se ta razteza kot Ljubljansko barje, na vrhu razglednega pobočja. Obdajajo ga gozdovi. Teritorialno sodi v občino Velike Lašče. Na vzhodni strani pod gradom se širi vas Turjak. Od glavne ceste Ljubljana – Kočevje je grad oddaljen 650 m.

Srednjeveško bivališče – grad, je bilo kasneje preurejeno v rezidenco s parkom. Grad Turjak je s svojim renesančnim videzom in impozantno lego eden izmed najbolj znamenitih in pomembnih gradov na Slovenskem. Njegova zgodovina in pomen sta tesno povezana z rodbino Auersperg, ki je pomembno vplivala na oblikovanje grajske stavbe in njen družbeni pomen, kot tudi na širšo zgodovino naših krajev.

Grad obdajajo terasasto urejena pobočja, kamor so umeščeni nekdanji vrtovi, nekdanje pristave in razvaline poslopij ter ledenica. Severovzhodno, nižje od gradu so vidni tudi ostanki starega gradu, oziroma gradu Spodnji Turjak. V širšem območju so z grajskim kompleksom povezana še baročna kapela Matere dobrega sveta in mlajša grobnica Auerspergov na turjaškem pokopališču, nekdanja pristava ob glavni cesti Ljubljana – Kočevje in podružnična cerkev sv. Ahaca nad Malim Ločnikom.

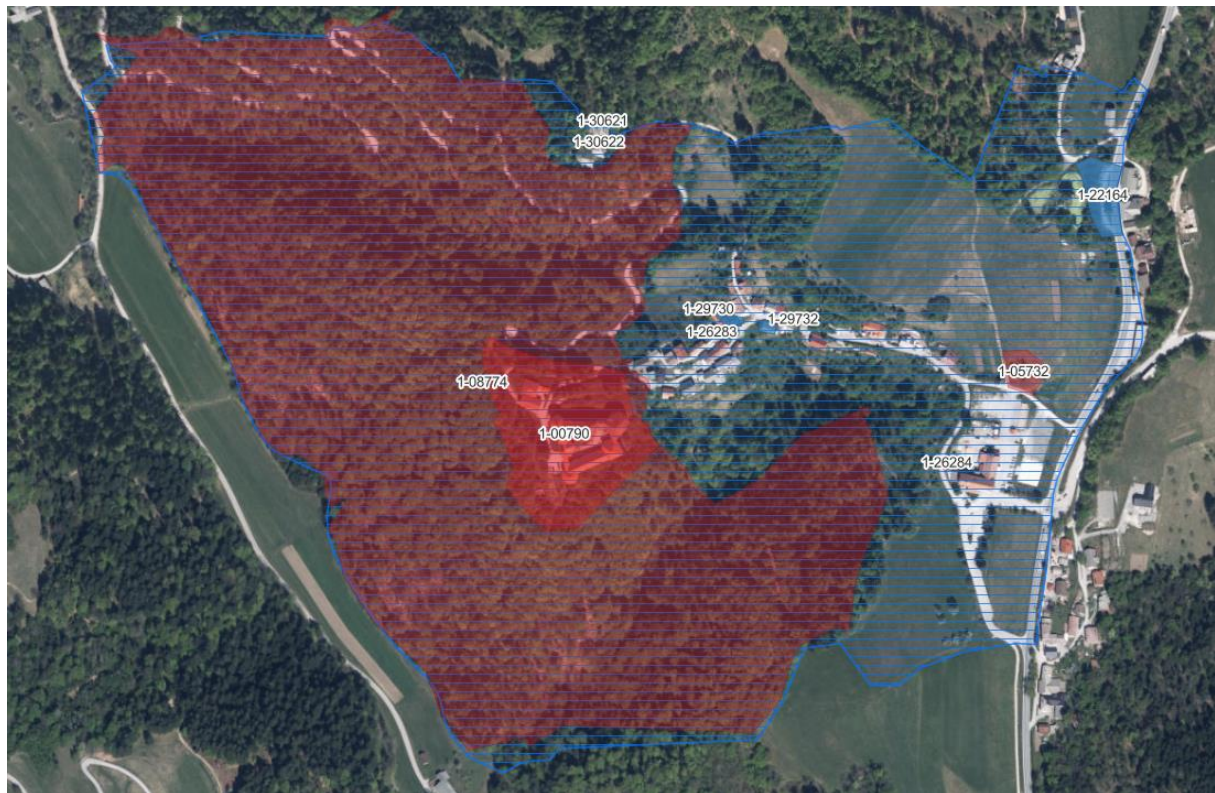
Vplivno območje gradu Turjak se razteza od vzhodne meje kulturnega spomenika državnega pomena Območje gradu Turjak v vzhodno smer do glavne ceste Ljubljana – Kočevje, in obsega enote kulturne dediščine:

- Turjak - Domačija Turjak 24 (EID 1-29739),
- Turjak - Kapelica Lurške Matere božje (EID 1-26283),
- Turjak - Gospodarsko poslopje pri hiši Turjak 20 (EID 1-29732),
- Turjak - Slopno znamenje (EID 1-26284),
- Turjak - Drevored lip in divjih kostanjev (EID 1-22164) in
- Turjak - Grobišče padlih borcev NOB (EID 1-05732), kulturni spomenik lokalnega pomena.

Na severu vplivno območje obsega še enote kulturne dediščine:

- Turjak - Mavzolej rodbine Auersperg (EID 1-30621),
- Turjak - Grobna kapela rodbine Auersperg (EID 1-30622),

Varovano območje obeh kulturnih spomenikov državnega pomena, kulturnega spomenika lokalnega pomena, vplivnega območja in posameznih enot dediščine je prikazano na sliki 1.

- kulturni spomenik
- kulturna dediščina
- vplivno območje

Slika 1: Območje kulturnih spomenikov, dediščine in vplivnega območja (Vir podatkov: Pravni režimi varstva kulturne dediščine, stanje na dan 10. 5. 2023)

Spomeniško celoto gradu Turjak (EID 1-00790) tvorijo grad z notranjim dvoriščem, nekdanje pristave in nekdanja konjušnica ter parkovne površine okoli gradu z dovozno cesto. Grad Turjak je trikotnega tlorisa, sestavljen iz severnega, zahodnega in južnega trakta. Zahodno stranico na vsako stran zaokrožata vogalna stolpa, na vzhodni strani vogal trikotnika zaokrožuje nekoliko večja bastija (volovski stolp) z velikim reliefom tura, simbola Auerspergov.

Grad je bil hudo poškodovan v drugi svetovni vojni. Leta 1943 je pogorel in se do obnove zaradi nezaščitenosti deloma porušil. V 60. in 70. letih prejšnjega stoletja je bilo 2. nadstropje rekonstruirano. Grad je dobil novo streho in nove talne oz. stropne konstrukcije. Viteška dvorana je bila obnovljena leta 2002, južni in zahodni trakt ter severozahodni in jugozahodni stolp pa v letih 2004 do 2006. Preostanek gradu in drugi deli grajskega kompleksa, na katerih so še vedno sledi rušenja, so potrebni celovite preнове.

V obnovljenem delu gradu najemnik izvaja kulturno, turistično in gostinsko dejavnost. Na gradu je razstava zgodovine in obnove gradu, prikazan je del zgodovine družine Auersperg in predstavljeno viteško življenje in oprema. Poleg razstavnih prostorov sta v prenovljenem sklopu gradu tudi poročna dvorana in krčma, ki deloma uporablja notranje dvorišče. Novejša kapela Brezmadežnega spočetja Device Marije je imela do leta 2020 status župnijske cerkve, v njej se je do opustitve izvajalo bogoslužje.

3.2. Pregled in ocena stanja kulturnih vrednot gradu Turjak

Zgodovina in pomen gradu Turjak sta tesno povezana z rodbino Auersperg, ki je pomembno vplivala na oblikovanje grajske stavbe, njen družbeni pomen in zgodovino naših krajev, ne samo Velikih Lašč z okolico.

Decembra 2021 je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljevanju: ZVKDS) po naročilu Ministrstva za kulturo izdelal Konservatorski načrt za grad Turjak (v nadaljevanju konservatorski načrt). Za pregled in oceno stanja kulturnih vrednot gradu Turjak je povzeta vsebina poglavja Materialno stanje spomenika in okolice iz konservatorskega načrta (strani 38 do 48) in iz Poročila o izvedenih arheoloških raziskavah na gradu Turjak.

3.2.1. Severni trakt

Zunanja fasada veznega trakta, ki je že bila prenovljena, na zunanji strani kaže sledi meteornih voda. Temne lise so posledica izpiranj, vlage in plesni. Pod streho so vidne pravokotne odprtine, v okenske odprtine s kamnitimi okvirji v pritličju so vstavljena lesena dvokrilna okna.

Vezni trakt se na zahodni strani spaja s palacijem. Palacij je na zunanjščini neobnovljen, v notranjščini pa so se prenovitveni posegi že pričeli. Okenske odprtine v pritličju so večinoma line ali manjših dimenzij. Nekatere so deloma ali v celoti zazidane. Gradnja je predvsem kamnita (apnenec, peščenjak, lehnjak, tudi boksit), v zgornjem delu deloma tudi opečna, predvsem okoli okenskih odprtin in pod napuščem. V posameznih okenskih odprtinah so še ohranjeni kamniti okenski okvirji, stanje okvirjev v pritličju je boljše kot v nadstropjih. Preostale okenske odprtine so brez okvirjev, na poškodovanih mestih dopolnjene z opeko. Na fasadi so vidne zaplate ometov in beležev.

Slika 2: Severni trakt (vir: Konservatorski načrt)

Dvoriščna fasada severnega trakta je v podobnem stanju kot zunanja. Predel veznega trakta zapirata dva loka, pregrajena z lesenimi deskami. Pritlični prostor je odprt, tla so naravna (kamenje in suha zbita zemlja). Dvoriščna fasada palacija odraža stanovanjski del. Zaradi dograjevanj fasadna ploskev ni ravna in enotna, pač pa se vzhodni in zahodni del stikata nekoliko pod kotom. V vzhodnem delu so okna manjša, ohranjeni so renesančni profilirani kamniti okenski okvirji iz apnenca, ki so mestoma poškodovani ali dograjeni z opeko. V zahodnem delu fasade so štiri večje okenske odprtine, kamniti profilirani renesančni okvirji so ohranjeni le v zahodnih dveh, osrednji okenski odprtini sta brez okvirjev. Na okvirjih in na fasadi ob okenskih odprtinah so ohranjeni kovinski zatiči nekdanjih polken in senčil. Ostanki ometov in opleskov so ohranjeni v zaplatah, vidna je rožnata barva vrhnjega opleska, opleskani so bili tudi kamniti okenski okvirji na vzhodnem delu fasade. V ometu so vidne poškodbe obstreljevanja iz časa druge svetovne vojne. V pritličju južne fasade je manjša okenska odprtina in kamnit polkrožni portal, ki vodi v pritlične prostore s kletnim značajem. V prostorih so ohranjeni najstarejši romanski zidovi, tla pa sestavljajo suha zemlja, kamenje in naravna skala. Zaradi predelav v preteklosti in arheoloških raziskav je talni nivo neenoten.

V notranjščini severnega trakta so pred leti pričeli s prenovo. Definirali so del nadstropij in jih ločili z armiranobetonskimi medetažnimi konstrukcijami. Prostor v vzhodni delu palacija nima medetažnih konstrukcij, v njem stoji provizorično leseno stopnišče, po katerem je možen dostop v višje etaže. V notranjost palacija se vstopa skozi dva vhoda na vzhodni strani. Severni vhod vodi v medgradje, niz obokanih prostorov, kjer se nahajajo ostanki starejših obdobj (okenske odprtine s kamnitimi okvirji, svetlobne line s kamnitimi okvirji, kamniti in opečnati oboki, in opečnati tlaki). Na zidovih se še kažejo sledi ometov in opleskov, kjer manjkajo, je lepo vidna značilna romanska zidava iz pravokotnih klesancev. Okna v severni steni so deloma zazidana, tlak v obeh severnih prostorih je na mestih poškodovan oz. manjka, vratne odprtine brez stavbnega pohištva.

Decembra 2022 je ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS izvedla testno sondo v pritličju severnega palacija, in sicer v jugozahodni vogal prostora P8 (oznaka v konservatorskem načrtu). Sondo so umestili ob severno lice severne stranice romanskega palacija, na stik zunanjšega obzidja in severnega okroglega stolpa. To je v nekdanjem severnem obrambnem medzidju, ki je nastalo ob izgradnji zunanjšega obzidnega obroča, najkasneje v 16. stoletju. Morda je bilo prvotno medzidje pozidano že v 15. stoletju, a kot ga poznamo danes, je bilo zgrajeno po letu 1520, ko je bil grad Turjak deležen večjih obnovitvenih posegov. Medzidje je bilo predelano v zastrešene prostore, obokano in osvetljeno z novimi okenskimi odprtinami v šestdesetih letih 16. stoletja. Romanski zid je zgrajen iz grobo obklesanih kvadrov sivnega apnenca, položenih v dokaj pravilne vodoravne linije vezane s čvrsto malto, temelj pa je bil grajen precej bolj nepravilno iz različno velikih lomljencev. Pod opečnim tlakom in maltnim estrihom je bilo več debelih plasti peščenih nasutij, v katerih so bili najdeni predvsem odlomki zgodnjenovoveške lončenine iz 16. stoletja in deli poslikanega ometa, ter ruševinska plast s kosi lomljencev. Romanski zid ima do globine 1 m ohranjen omet v vodoravni liniji, ki lahko kaže na nekdanjo hodno površino do katere je bil zid ometan. Mlajši novoveški zid je grajen iz lokalnega rdečega peščenjaka.

Skozi južni polkrožno oblikovan vhod s kamnitimi stopnicami se dostopa v vzhodni del palacija. Tlakov ni, vidna je zemljina in ostanki ruševin. V vhodnem prostoru je viden tudi zid nekdanjšega stopnišča. Zidovi odkrivajo več različnih obdobj prezidav. V prostorih prvega nadstropja je nova armiranobetonska medetažna konstrukcija. Na zidovih so mestoma ohranjene zaplate ometov in beležev. Kjer manjkajo, je vidna kamnita zidava (starejše faze) in opečna zidava (predelave v 18. in 19. stoletju in popravila oz. rekonstrukcije v 20. stoletju). V zidovih so vidne zazidane odprtine nekdanjih prehodov in okenskih odprtin. V enem od prostorov sta ohranjena kamina s kamnitim okvirjem iz apnenca, ki sta v slabem stanju. Prostori so med seboj povezani z vratnimi odprtinami

oziroma prehodi. V dveh prostorih so okoli okenskih odprtih ohranjene dekorativne poslikave iz 17. stoletja.

Drugo nadstropje palacija je v večji meri rezultat povojnih prenov, z izjemo osrednjih prostorov na južni strani. Okenske odprtine so večinoma brez kamnitih okvirjev, ohranjeni so le v zahodnih prostorih, kjer so v podolžno pravokotnih okenskih odprtinah preprosti kamniti okvirji s posnetim robom. Ometi so v fragmentih ohranjeni le v srednjih dveh prostorih na najstarejšem zidu, kjer so ohranjeni ostanki stenske poslikave iz 15. stoletja in prikazujejo tura, Auerspergovo grbovno žival. Strešna konstrukcija je lesena, kritina je iz bobrovca. Celoten objekt palacija odraža stanje nedokončane prenove.

3.2.2. Bastija

Bastija je tako na zunanji strani grajskega utrdbenega kompleksa kot na dvoriščnem predelu ostala neobnovljena. Zidovi kažejo sledi ometov in opleskov. V 70. letih 20. stoletja je bila popravljena streha, zato je objekt znotraj suh. Mestoma so poškodovani posamezni strešniki, notranjščina ni bila prenovljena. Zunanji zidovi kažejo razpoke, kordonski venec je na več mestih odlomljen oziroma odkrušen, kamenje ob okenskih odprtinah in linah je odlomljeno ali odkrušeno. Zidove prerašča vegetacija.

Slika 3: Bastija (vir: konservatorski načrt)

Na dvoriščni strani je vhod v klet polkrožno zaključen in ima kamnit portal s prirezanimi vogali. Ob vhodu je okenska odprtina s preprostim kamnitim okvirjem. V nadstropju je na fasadi prav tako manjši polkrožno zaključen vhod s kamnitim portalom in dve okenski odprtini s pripadajočimi okvirji. Tudi dvoriščni zidovi so v podobnem stanju kot zunanji, vidna je kamnita zidava iz sivlega apnenca in rdečega peščenjaka, saj je omet ohranjen le v fragmentih.

V nadstropje bastije vodi ozko stopnišče na južni stani bastije. Stopnišče ima kamnite in lesene stopnice ter opečnat obok. V kletni prostor notranjščine vodi kamnito stopnišče.

Tlak je iz opečnih tlakovcev, kamnite stene so ometane z apnenim ometom, ki mestoma manjka. Oboki so opečnati, kažejo se odkruški in odpadanje. Stropno konstrukcijo nosi osrednji kamnit slop z loki. Zgornje nadstropje je enoten prostor, ki sega do ostrešja, saj manjka medetažna konstrukcija. Tla so betonska, na stenah so ohranjene zaplate ometa, vidna je lesena strešna konstrukcija in kritina. Posamezni strešniki so poškodovani. Objekt je za obiskovalce zaprt in potreben prenove.

Decembra 2022 je ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS izvedla testno sondo tudi v grajski kleti, in sicer na prostoru med vznožjem stopnic in prostorom južne niše, saj je bil to predel, na katerem bi lahko razbrali največ še *in situ* ohranjenih ostalin oz. podatkov gradbenih faz. Povojna obnova uničenega gradu in recentni posegi v drugi polovici 20. stoletja (70. leta 20. stoletja) so namreč potekali brez arheoloških raziskav. Struktura zidave, gradbeni material in cezura na južni strani dvoriščne fasade kažejo na gradnjo bastije verjetno v treh korakih iste gradbene faze. Napis na veliki grbovni plošči kaže na gradnjo zunanjega obodnega obzidja v leto 1520, sklepni kamen gotsko-renesančnega portala na dvoriščni fasadi izpričuje letnica 1534, vrhnje nadstropje bastije pa je bilo zgrajeno in zastrešeno po letu 1534. V testni sondi leta 2022 so lahko dokumentirali zaključek temelja bastije na mestu, kjer je nekoč potekla odprtina južne niše, ki je bila v nekem trenutku zazidana z opečnatim zidom. Globina temelja bastije je najverjetneje enaka hodni površini v južni niši; verjetno je bila na celotnem južnem delu hodna površina kleti precej globlje kot je današnja. Pod opečnatimi tlakovci so bili v peščenih nasutjih najdeni odlomki novoveškega stekla in lončenine ter recentne najdbe.

3.2.3. Zahodni trakt

V zahodnem traktu je urejen vstop v grajski kompleks. Vstopa se skozi kamnit portal v obliki poudarjenega loka, ki je vstavljen v pravokotno arhitekturno zasnovu, poudarjeno s členjenimi vogalnimi pilastri. Vhod je bil prenovljen in ne kaže poškodb. Zunanjščina trakta je s kordonskim vencem višinsko deljena v dva dela. Spodnji utrdbeni del ni ometan, fugirani so samo stiki med kamni, vidna kamnita je zidava, zato deluje kot kamnita utrdbeni arhitektura. Zgornji del je ometan z zaglajenim ometom in prebeljen. Okenske odprtine uokvirjajo kamniti okenski okvirji. Tudi notranja dvoriščna fasada zahodnega trakta je bila prenovljena in poškodbe ali večji znaki dotrajanosti niso vidni. Mestoma so vidni biološki dejavniki propadanja in umazanija.

Slika 4: Zahodni in južni trakt z dvoriščem (vir: konservatorski načrt)

3.2.4. Južni trakt

Zunanjščina južnega trakta je obdelana na enak način kot zunanjščina zahodnega trakta. Okenski okvirji so iz betona. Na zunanji strani so nasutja nekdanjih ruševin, ki jih prerašča rastje. Od tod tudi vdori vlage in posledično pojav plesni v notranjosti JV stolpa. Znake dotrajanosti in propadanja, ki se verjetno v notranjosti že kaže kot vdor vlage, pa je očiten na skodlah streha apside srednjeveške kapele. Kritina je v slabem stanju. Dvoriščna fasada južnega trakta je bila prenovljena in ni videti večjih poškodb, razen v predelu stika s tlemi. Ker ležijo na najnižjem dvoriščnem nivoju, se ob nalivih sem steka voda s celotnega dvorišča. Odvodnjavanje dvorišča ni učinkovito urejeno, zato voda vdira v južni trakt.

Notranjščina južnega trakta je bila v celoti prenovljena in je namenjena razstavnim, gostinski in turističnim dejavnostim. V jugozahodnem stolpu, kjer so urejene sanitarije, je vidna talna vlaga in plesen, najbolj v sanitarijah za moške. To je tudi posledica nasutij ob zunanjih zidovih. Vlaga in plesen sta bila leta 2022 sanirana. V zahodnih prostorih, kjer je urejen vhod z recepcijo, so talne ploščice lisaste - možnost stalne prisotnosti podtalne vode. Dalmatinova kapela je ogrožena pred vsem na predelu apside, kjer zaradi dotrajanosti kritine vdira meteorna voda. Tla Dalmatinove kapele so bila betonirana. Prisotno je odstopanje poslikav na severni steni.

3.2.5. Okolica

Grajsko stavbo so v povojnem času postopoma obnavljali in urejali, njegova okolica pa je ves ta čas ostala bolj ali manj nespremenjena. Neposredno okoli grajskega obzidja so zlasti na južni in vzhodni strani ostala velika nasutja gradbenega materiala - ruševine, ki jih je prerasla trava ali mlado drevje. Nekdanje parkovne terase je preraslo samoniklo rastje, gozdna meja se je ponekod povzpela do same stavbe. Posebno problematičen je predel okoli ruševine nekdanje konjušnice na jugozahodni strani gradu, kjer zaradi zaraščenosti

z grmičevjem, strmi padci terena niti niso vedno vidni. Obiskovalci morajo biti pazljivi, da ne padejo v ruševino. Terasa južnega pobočja so se zaradi dolgoletnih erozij tudi nekoliko posedle, nekdanje parkovne poti je preraslo zelenje. Predel najemnik uporablja za občasno organizacijo »viteških iger«, oziroma v turistično – izobraževalne namene, prostor za svoje potrebe koristi tudi lokalno lokostrelsko društvo. Njihove tarče so umeščene tudi ob gozdne poti.

Slika 5: Nasutja gradbenega materiala in ruševine konjušnice (vir: konservatorski načrt)

Severna in zahodna stran gradu ostajata odprti. V preteklosti so se tu nahajali vrtovi. Do grajskega kompleksa vodi asfaltirana cesta, ki poteka skozi vas in do obzidja pripelje s severne smeri. Zaključni se ob zahodnem grajskem zidu, kjer je vhod v grad. Tam je na peščenem platoju parkirišče, predel ob gradu je zatravljen. Grajska lipa je ograjena z leseno ograjo, ob kateri stoji lesena klop. Severna terasa je razdeljena na dva nivoja, ki ju povezuje ozka, s kamnitimi tlakovci označena pot. Spodnji nivo terase na severni strani zamejuje kamnit podporni zid, ki ga prerašča samoniklo rastje in mahovi. Drevored starih lip na tem delu je okrnjen, manjkajo tri lipe. Na zahodnem delu je v višji nivo terase vkopana betonska ledenica s kovinsko ograjo. Zgornja terasa je zatravljena.

3.3. Pregled in ocena stanja nesnovne dediščine

Vezano na grad Turjak je registrirana nesnovna dediščina (EID 2-00102) – Popravilo mehanskih ur (vpis Rzd-01-22-00002-01, datum 14.3.2022). Na gradu Turjak je od leta 2022 razstavljen 300 let stara originalna stolpna mehanska ura, ki jo je urarski mojster Samuel Kukovičič sestavil iz posameznih delov, razmetanih po gradu, popravil in restavriral.

3.4. Pregled in ocena stanja naravnih vrednot

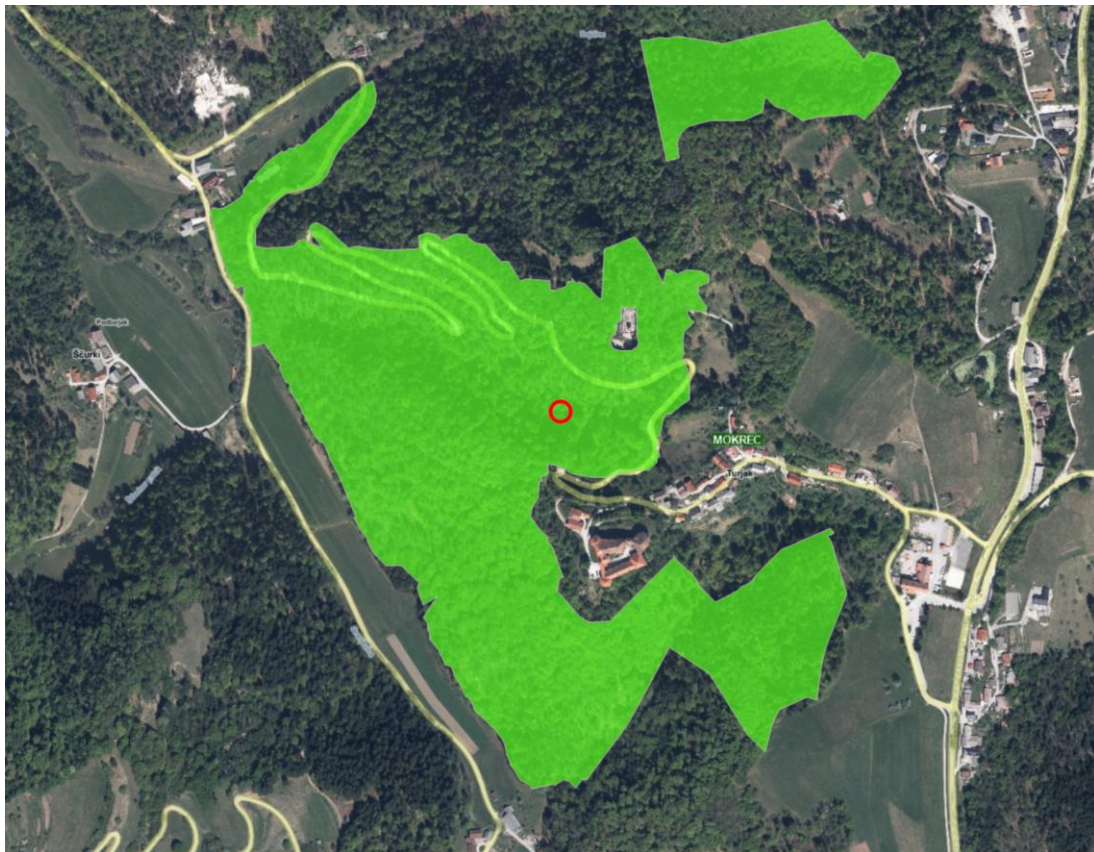
Slika 6: zavarovane naravne vrednote v območju gradu Turjak in vplivnem območju (vir: Atlas okolja, http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso)

Na ožjem območju gradu Turjak se nahajata dve naravni vrednoti, in sicer naravna vrednota državnega pomena Turjaška lipa (ID 327) in naravna vrednota lokalnega pomena Grič pri Turjaku - rastišče širokolistne lobodike (ID 4042). V vplivnem območju gradu Turjak se nahaja naravna vrednota lokalnega pomena Turjak - ribnik pod gostilno Pri Murnu (ID 4041) in na meji vplivnega območja naravna vrednota državnega pomena Turjak - nahajališče boksita (ID 4317). Na robu širšega območja gradu Turjak se nahajata še naravna vrednota lokalnega pomena potok Bajdinc (ID 1214) in naravna vrednota državnega pomena Želimeljščica (ID 4050).

Zaradi bližine vozišča je turjaška lipa ogrožena, ker nima primerne rastiščnega prostora, hkrati pa obstaja možnost trka vanjo. S pomočjo arborističnih ukrepov ji je treba zagotoviti boljše rastne pogoje.

Ker se spomeniško območje prekriva z območjem, varovanim ali zavarovanim na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, se načrt upravljanja sprejme v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave. Skladno z ZVKD-1 pri pripravi načrta upravljanja sodeluje tudi Zavod RS za varstvo narave.

3.5. Pregled in ocena stanja gozdnih območij

Slika 7: varovani gozdovi (vir: https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=velike_lasce)

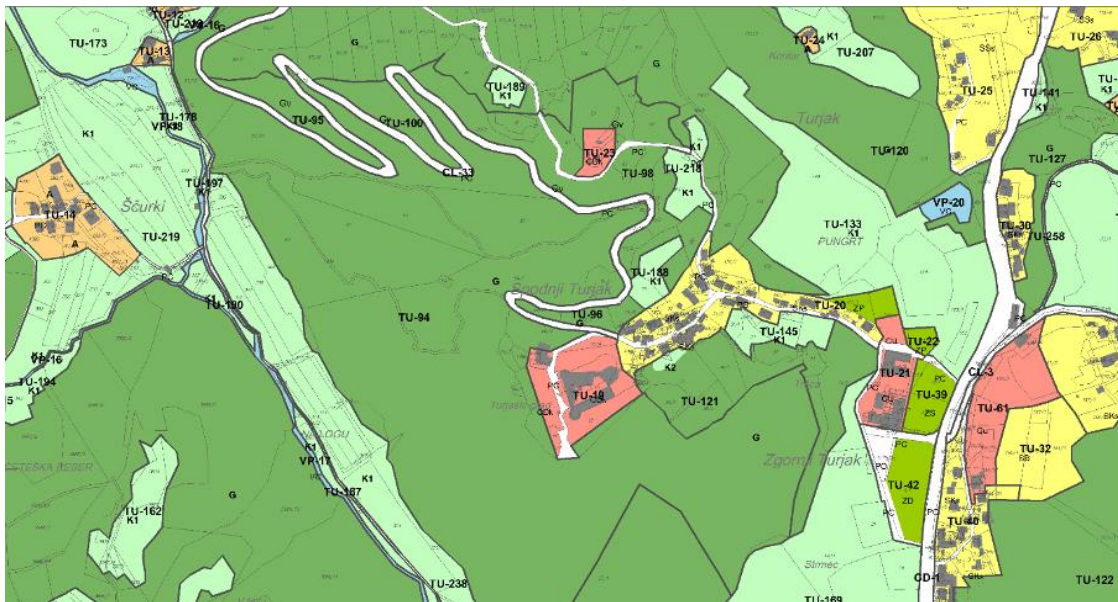
V širšem območju gradu Turjak se nahajata dve enoti varovanega gozda Mokrec. Gozdnogospodarska enota Mokrec meri 6.773,44 ha, nahaja se v Gozdnogospodarskem območju Ljubljana, v občinah Ig, Škofljica in Velike Lašče, oziroma v katastrskih občinah Iška vas, Golo, Želimlje, Zapotok, Gradišče, Turjak, Krvava peč in Osolnik. Gozd na območju gradu Turjak je uvrščen v ureditveno enoto 76A24, kjer so na prvi stopnji poudarjene naslednje funkcije: ohranjanje biotske raznovrstnosti, varovanje naravnih vrednot, turistična. Lokacija je v osrednjem življenjskem območju rjavega medveda. Grajski kompleks obdajajo varovalni gozdovi (Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom; Uradni list RS, št. 88/05, 56/07, 29/09, 91/10, 1/13, 39/15 in 191/20), kamor se z načrtovanimi deli ne posega. V trenutno veljavnem Gozdnogospodarskem načrtu gozdnogospodarske enote Mokrec (2012–2021), Uradni list RS, št. 16/13, so načrtovane sanitarne sečnje po vsej površini.

Na celotnem obravnavanem območju trajnostno gospodari z divjadjo Lovska družina Turjak. Za trajnostno gospodarjenje z divjadjo ima lovška družina sklenjeno koncesijsko pogodbo. Na obravnavanem območju se upravljanje z divjadjo izvaja v skladu z veljavnimi načrti upravljanja z divjadjo.

3.6. Namenska raba in urejanje območja s prostorskimi akti

Za obravnavano območje veljajo določila Odloka o Občinskem prostorskem načrtu Občine Velike Lašče (Uradno glasilo Občine Velike Lašče, št. 7/13 in spremembe) in določila Odloka o občinskem prostorskem načrtu Občine Velike Lašče – spremembe in dopolnitve št. 1 (Uradni list RS, št. 55/22), v nadaljevanju OPN. Kot eden od ciljev prostorskega razvoja je navedeno izkoriščanje potenciala kulturne dediščine gradu Turjak za potrebe rekreacije in turizma. OPN med kulturno dediščino kot kvaliteto prostora prepozna grad Turjak na reliefnem pomolu nad Želimeljščico in na daleč razpoznavno goro Gora s cerkvijo sv. Ahaca, od naravne dediščine pa izpostavi sotesko Bajdinškega potoka s štirimi slapovi in Turjaško lipo in na tem območju poudari načrtovanje turističnega središča, ki ga bo občina Velike Lašče razvijala tako, da se bo hkrati ohranjala tudi vrednost naravnega okolja.

Znotraj območja obravnave načrta upravljanja je določenih več posameznih enot urejanja prostora (EUP) in različna namenska raba.

Slika 8: EUP na širšem območju gradu Turjak (vir: MOP)

Območje gradu Turjak, ki v veljavnem OPN obsega EUP TU-19, ima določeno namensko rabo CDK – območja centralnih dejavnosti za kulturo in PC. Območje severno, južno in zahodno od gradu ima namensko rabo G – gozd. Naselje Turjak, ki se nahaja na vzhodni strani gradu, ima namensko rabo SKs – površine podeželskega naselja. Ob severnem in južnem robu naselja Turjak, izven območja gradu Turjak, je še manjše območje z namensko rabo K1 – najboljša kmetijska zemljišča in K2 – druga kmetijska zemljišča, ki obsega EUP TU-188, TU-121, TU-145. Prometnice imajo namensko rabo PC – površine cest.

Na območju podrobnejše namenske rabe »CDk – območja centralnih dejavnosti za kulturo« v EUP TU-19 veljajo posebni prostorski izvedbeni pogoji, ki dopuščajo kot osnovno dejavnost – kulturno in spremljajočo dejavnost – ostale centralne dejavnosti ter izobraževalne in turistične dejavnosti. Dopustni objekti so stavbe za kulturo in razvedrilo, muzeji in knjižnice, garažne stavbe, gasilski domovi, gostinske stavbe, poslovne in upravne stavbe, trgovske stavbe in stavbe za storitvene dejavnosti, stavbe splošnega družbenega pomena, druge nestanovanjske stavbe, lokalne ceste in javne poti, nekategorizirane ceste in gozdne ceste, drugi objekti za šport, rekreacijo in prosti čas ter drugi gradbeni inženirski objekti. Pogojno dopustni objekti in dejavnosti so stavbe javne uprave (izključno za potrebe dejavnosti v območju) in stavbe za storitvene dejavnosti (kot sestavni del dejavnosti v območju). Dopustne so novogradnje, spremembe namembnosti, odstranitev objekta, rekonstrukcija, dozidave in nadzidave obstoječih objektov. Dovoljena je tudi gradnja gospodarske javne infrastrukture. Dopustna je ureditev kolesarskega omrežja, vključno z načrtovano državno kolesarsko povezavo G-9, po obstoječih ali rekonstruiranih prometnih površinah na navedeni namenski rabi.

Dodatni prostorsko izvedbeni pogoji za EUP na širšem območju grad Turjak so določeni v OPN. V EUP TU-11 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-12 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-13 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-14 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-17 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-18 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-24 (veljavna namenska raba A - Površine razpršene poselitve), TU-25 (veljavna namenska raba SSs Urbana prostostoječa enostanovanjska pozidava in PC - Površine cest), TU-30 (veljavna namenska raba SKs - Površine podeželskega naselja, mešano kmetije in stanovanjske hiše), TU-32 (veljavna namenska raba SB - stanovanjske površine za posebne namene) so načrtovane rabe prostora razpršene površine poselitve in površine cest (širitev cest ni sprejemljiva). Prostorsko izvedbeni pogoji skladno z veljavnim prostorskim aktom: Novogradnja je dopustna le na lokaciji obstoječega teniškega igrišča v TU-61 (veljavna namenska raba CU – Osrednja območja centralnih dejavnosti). Nujno je potrebno ohranjati strnjeno zaselka. Če bi prišlo do novogradnje, naj se med obstoječim objektom stavbne dediščine in novogradnjo ohrani zelena cezura. Novogradnja mora biti v manjših gabaritih kot obstoječi objekt stavbne dediščine, da ne bo prevladala kot nova dominantna v prostoru. Vse načrtovane ureditve in posegi morajo biti v skladu z veljavnim prostorskim aktom Občine Velike Lašče.

V EUP TU-19 (veljavna namenska raba CDk - območja centralnih dejavnosti za kulturo in PC – površine cest), TU-20 (veljavna namenska raba SKs– Površine podeželskega naselja,

mešano kmetije in stanovanjske hiše), TU-21 (veljavna namenska raba CU – Osrednja območja centralnih dejavnosti), TU-22 (veljavna namenska raba ZP – Parki), TU-23 (veljavna namenska raba CDK – območja centralnih dejavnosti za kulturo) so načrtovane površine podeželskega naselja, osrednja območja centralnih dejavnosti, centralna dejavnost za kulturo in parki. Prostorsko izvedbeni pogoji skladno z veljavnimi prostorskim aktom za južni del tj. južno od vhodnega platoja v grad: nesprejemljivo je načrtovanje prometnih površin, ohranjajo se obstoječe zelene površine. Za to območje je predlagan sanacijski načrt – sanacija ruševin oranžerije in gospodarskih poslopij. Za preostalo cesto, ki vodi do gradu, je potrebno izdelati načrt sanacije obstoječega stanja, in sicer ob predhodni pridobitvi KVP in KVS. Vse načrtovane ureditve in posegi morajo biti v skladu z veljavnim prostorskim aktom Občine Velike Lašče.

3.7. Obstoječe prometne ureditve

Glavni in najbolj frekventen dostop do gradu je z glavne ceste Ljubljana – Kočevje. Edina alternativna možnost dostopa do območja gradu je iz Želimeljske doline. Zaradi konfiguracije terena je najbližje parkirišče za večje število vozil in avtobusov pri gasilskem domu Turjak (definirano tudi v OPN, in sicer EUP TU-21 z veljavno namensko rabo CU – Osrednja območja centralnih dejavnosti in EUP TU-42 z veljavno namensko rabo PC – Površine cest in PO – Ostale prometne površine). Veliko obiskovalcev se pripelje neposredno pred vhod v grad, kar je s stališča prometne varnosti, varovanja gradu in njegove pojavnosti, predvsem zaradi Turjaške lipe, manj primerna rešitev. Dostop za pešce in gibalno ovirane osebe ni primerno urejen – ta dostop je možen le po ozki cesti skozi vas Turjak.

3.8. Obstoječe dejavnosti znotraj gradu Turjak

Obnovljeni del gradu Turjak je na podlagi javnega zbiranja ponudb oddan v najem podjetju Delo osvobaja, d.o.o. in za obiskovalce odprt od junija 2020. Najemnik v gradu izvaja različne dejavnosti in prireditve, ki prispevajo k povečanju prepoznavnosti gradu in njenih nekdanjih prebivalcev – plemiške rodbine Auersperg (Turjaški). Te dejavnosti vključujejo:

- program prostih in organiziranih ogledov za otroke, mladino, odrasle, družine in organizirane skupine,
- muzejsko – razstavni program (muzejska in razstavna predstavitev zgodovine in obnove gradu, razstava srednjeveškega orožja in oklepov ter prikaz srednjeveškega bojevanja, prikaz pomena rodbine Auersperg v boju proti Turkom ter rekonstrukcija bitke pri Budačkem, prikaz pomena rodbine Auersperg v obdobju reformacije in protestantizma s prikazom rekonstrukcije grajske tiskarne, atraktivna predstavitev temačnosti grajske ječe in mučilnice, zbirka lovskega orožja in lovskih trofej,

- gostinsko ponudbo v grajski krčmi, ki ponuja predvsem preprostejše in značilne lokalne jedi,
- prodajalno s spominki,
- interpretiranje in predstavljanje kulturnega spomenika javnosti (in situ, v tisku in drugih medijih),
- kulturno – umetniške, zabavne, družabne in ostale dogodke (glasbeni dogodki, predstave, prireditve, ...) in organizacijo porok.

Zaradi epidemije Covid-19 in z njo povezane prepovedi delovanja kulturnih, gostinskih in turističnih dejavnosti ter prepovedi zbiranja ljudi, je bila izvedba dogodkov in dejavnosti v letih 2020 in 2021 zelo okrnjena. Šele po sprostitvi omejitev je bilo mogoče prirediti dogodke in izvajati dejavnosti v širšem obsegu. V letu 2022 so na gradu izvedli naslednje dogodke in prireditve: snemanje oddaje Dobro jutro Slovenija – RTV, predstavitev knjige Dragice Kraljič Nisem kot drugi, obisk ministra za kulturo – g. Vasko Simoniti v sklopu regijskega obiska vlade, srečanje ravnateljev srednjih šol, srečanje Oldtimer club Škofljica – prihod s starodobnimi vozili, revijo pevskih zborov Velike Lašče – KUD Marij Kogoj, monolog o Trubarju v Dalmatinovi kapeli – g. Anatolij Štern, obisk pevskega zbora iz Amerike, mednarodno lokostrelsko tekmo, civilno poroko v poročni dvorani, koncert skupine Orleki, Rok'n'band, Pera Lovšina, festival Slovenskega piva, lokostrelsko tekmo za Slovenski pokal, Tur Noč – lutkovne predstave, delavnice za otroke, monolog o Trubarju v Dalmatinovi kapeli, pogovor o knjigi Marij Kogoj, razstavo Nič proti večnosti – Andrej Šifrer.

3.9. Stanje upravljanja in lastniška struktura

Grad Turjak je bil vse od nastanka v 11. stoletju do druge svetovne vojne v lasti in uporabi rodbine Auersperg. Po drugi svetovni vojni je območje gradu prešlo v družbeno lastnino. Na podlagi ZLKSDL je kulturni spomenik državnega pomena Turjak - Območje gradu Turjak postalo last Republike Slovenije, njegovo upravljanje pa je prevzelo Ministrstvo za kulturo. V postopku denacionalizacije, ki je bila zaključena 2007, so bile vse stavbe in vsa zemljišča območja gradu Turjak vrnjena družini Auersperg, ki je sprejela v last zemljišča, stavb pa ne, zato so grad, nekdanje pristave in konjušnica ter dovozna pot do gradu, ki obsegajo parcele št. *1, *4 in 4086 ter stavbe št. 1949, 2078 in 2079, vse katastrska občina 1711 Turjak, ostali v upravljanju Ministrstva za kulturo in lasti Republike Slovenije. Do leta 2013 je grad uporabljala Občina Velike Lašče oziroma občinski javni zavod na področju kulture. V obdobju od 2013 do 2020 je bil grad zaprt. Obnovljeni del gradu Turjak je na podlagi javnega zbiranja ponudb Ministrstvo za kulturo leta 2019 s pogodbo oddalo v najem podjetju Delo osvobaja, d.o.o. Po podpisu pogodbe je Ministrstvo za kulturo izvedlo obnovitvena dela, najemnik pa je uredil in opremil prostore za izvajanje dejavnosti. Grad Turjak je za obiskovalce ponovno odprt od 13. junija 2020.

Ministrstvo za kulturo je aprila 2023 od Giselle Beatrice Auersperg odkupilo zemljišča s parcelami št. 44, 47, 51, 55/2, 55/3 in 55/4, vse katastrska občina 1711 Turjak. S tem je Republika Slovenija postala lastnica vseh zemljišč (parcele št. *1, *4, 44, 47, 51, 55/2, 55/3, 55/4, 4086, vse katastrska občina 1711 Turjak) in stavb (stavbe št. 1949, 2078 in 2079, vse katastrska občina 1711 Turjak) na območju kulturnega spomenika državnega pomena Turjak – Grad Turjak.

Lastniška struktura v območju kulturnega spomenika državnega pomena Turjak - Območje gradu Turjak je raznolika, sestavljena iz zasebne in državne lastnine.

3.10. Analiza prednosti, priložnosti, slabosti in tveganj glede na varstveni, razvojni in upravljalški vidik gradu Turjak

S SWOT analizo so prikazani notranji in zunanji dejavniki, ki vplivajo na varstvo, razvoj in upravljanje gradu Turjak.

V okviru izvedene proaktivne delavnice z deležniki (predstavniki lokalne skupnosti, zavodov in društev, ki delujejo na območju lokalne skupnosti in okoliških prebivalcev) so bili definirani priložnosti, izzivi in skupni interesi, ki so vključeni v SWOT analizo:

PREDNOSTI	PRILOŽNOSTI
<p><u>Varstveni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kulturni spomenik državnega pomena grad Turjak - Izjemnost gradu Turjak - Pomen Turjaka in srednjega veka v Sloveniji - Turjak in rodbina Auersperg v obdobju protestantizma in reformacije - Velike Lašče kot zibelka kulture (Trubar, Dalmatin) - Ohranjanje tradicionalnih dejavnosti in način življenja - Majhnost varovanega območja (obvladljivost) s vplivi na širše območje - Izvedba projekta celovite obnove gradu Turjak s pripadajočimi objekti in parkom - Pomen Turjaške lipe (simbolno, naravovarstveno) - Ohranjena varovana narava (lipa, rastišče širokolistne lobodike) 	<p><u>Varstveni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Predstavitev zgodovine družine Auersperg, njihov pomen za Slovence, razvoj gospodarstva in kulture predstavlja velik potencial za interpretacijo kulturnega spomenika in izobraževanje obiskovalcev, predvsem otrok in mladine - Načrtovana obnova stavb in zunanega prostora bo omogočila boljšo prepoznavnost spomenika, dostopnost in izvedbo novih programov - Ureditev vasi Turjak - Povezovanje lokalnih deležnikov in njihove ponudbe - Povezovanje gradov in objektov, ki so bili v preteklosti last rodbine Auersperg - Proaktiven odnos z živečimi potomci družine Auersperg - Predstavljanje varovane narave obiskovalcem

<p><u>Razvojni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lokacija spomenika ob glavni cesti Ljubljana – Kočevje - Vzpostavljen osnovni muzejski program - Prepoznavnost v slovenskem prostoru - Možnosti za medgeneracijsko sodelovanje - Vzpostavljeno sodelovanje s Trubarjevo domačijo, lokalno skupnostjo, zavodi in društvi - Historična butičnost - Razvojno naravnana bližnja okolica - Že utečena ponudba kreativnih doživetij, gostinstva, kulture, rekreacije.. - Lokalni izdelki - Pripravljenost širše okolice za oživitev gradu <p>Možnost razvoja ponudbe lokostrelstva, kolesarstva in pohodništva</p> <p><u>Upravljalški vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zainteresiranost najemnika za izvajanje dejavnosti v gradu 	<p><u>Razvojni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Dostopnost vse leto - Dejavnosti se lahko odvijajo vso leto - Izvajanje kulturnih dogodkov in prireditev (predstave, razstave, koncerti) - Umetniške rezidence - Razvoj turizma in dvig turistične ponudbe - Ureditev prenočišč, ki jih na širšem območju primanjkuje - Muzejska trgovina - Širjenje gostinske ponudbe (butična gostinska ponudba /lokalni izdelki) - Programi za šole (delavnice, šola v naravi) - Kongresni turizem - Pohodništvo - Sejmi - Praznovanja, Praznični dogodki - Team buildingi - Transverzala gradov v državni lasti - Povezovanje s Turizmom Ljubljana - Športno rekreativne dejavnosti (lokostrelstvo, kolesarstvo ipd. <p><u>Upravljalški vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sodelovanje najemnika gradu z zavodi in društvi v lokalni skupnosti za pripravo programa, izvedbo promocije in prepoznavnosti - Nova delovna mesta
<p>SLABOSTI</p> <p><u>Varstveni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neurejeno parkiranje in pomanjkanje parkirnih mest ob gradu - Neustrezno urejen dostop za pešce in gibalno ovirane - Premajhna ozaveščenost prebivalcev o pomenu gradu Turjak - Zahtevnost in obsežnost obnove - Ogroženost naravne in kulturne dediščine <p><u>Razvojni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neizkoriščenost kapele pri izvajanju dejavnosti (verski obredi in koncerti) 	<p>TVEGANJA</p> <p><u>Varstveni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Finančno zahtevno vlaganje v celovito prenovo gradu Turjak s pripadajočimi objekti in parkom zaradi pogojev EU in kratke časovnice v projektu NOO - Dolgotrajna izvedba javnih naročil - Obremenjenost dediščine v nesprejemljivem obsegu in vsebini <p><u>Razvojni vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Pravočasno zagotoviti dovolj usposobljenih

<p>- Delno dokončana obnova</p> <p><u>Upravljaljski vidik</u></p> <p>- Omejeni kadrovske in finančni viri</p>	<p>kadrov</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zagotavljanje konstantne ponudbe - Neizvedba projekta do sredine leta 2026, kot je opredeljeno v Načrtu za okrevanje in odpornost - Podpora vasi in občanov - Podpora lokalnih obrtnikov - Medijska odmevnost, vključno z mednarodno (privabiti tuje revije, novinarje) - Promocija <p><u>Upravljaljski vidik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zagotovitev finančne vzdržnosti - Neizvajanje pogodbenih obveznosti
---	---

3.11. Pregled možnosti ogrevanja gradu Turjak

Enega od izzivov pri prenovi gradu Turjak predstavlja tudi izbira ogrevanja gradu. Dileme pri izbiri so zlasti:

1. izbira cenovno najbolj optimalnega energenta (glede na konstantna nihanja cen energentov v daljšem obdobju),
2. doseganje okoljskih ciljev (zmanjševanje porabe fosilnih goriv) in zahtevanih standardov za posamezne rabe,
3. vizualna in gradbeno-tehnična sprejemljivost izbranega načina ogrevanja,
4. tehnične možnosti vgradnje izbranih naprav/instalacij in ogreval, glede na zahteve spomeniškega varstva in status objekta.

Pri pripravi projektne dokumentacije za prenovo še neprenovljenega dela objekta je potrebno predvideti takšen način ogrevanja, ki bo v čim večji meri zagotavljal doseganje navedenih zahtev.

Prenovljeni del gradu je ogrevan s kurilnim oljem. Zaradi zmanjševanja odvisnosti od fosilnih goriv in visokih cen energenta, je za grad Turjak dolgoročno ta rešitev neustrezna. Prav tako zaradi logističnih težav (dovoz, tehnične zahteve in omejitve) in prostorskih zahtev (cisterne za gorivo, peč). Poleg tega dolgoročna strategija energetske prenove stavb (DSEPS) 2050 predvideva vzpostavitev zakonske prepovedi projektiranja in vgradnje kotlov na kurilno olje, mazut in premog za ogrevanje stavb.

Zato je potrebno poiskati optimalno možnost glede energenta, načina ogrevanja in sprejemljivost njegovega umeščanja v kulturni spomenik, kot na primer:

1. Ogrevanje na drva - ta vir energije potrebuje primerno skladiščenje (problem zagotavljanja dovolj velikega prostora), čim bližje peči.

2. Lesni sekanci - trenutno cenovno najbolj ugoden vir, ki zahteva suh in dovolj velik prostor, ustrezno peč, redno čiščenje in polnjenje.
3. Peleti – nakupna cena in kvaliteta sicer zelo niha, a ta rešitev kljub temu predstavlja enega izmed ugodnejših načinov ogrevanja s podobnimi zahtevami kot sekanci.
4. Toplotna črpalka – strošek tovrstnega ogrevanja je odvisen od naravnih možnosti, ki pogojujejo izbor tipa tovrstne črpalke (voda, zrak, ...), kvalitete izoliranosti objekta ter velikosti ogrevanih površin¹. Pri tako velikem objektu, kot je grad Turjak, bi za ogrevanje potrebovali več toplotnih črpalk, njihova umestitev v prostor pa bi negativno vplivala na pojavnost kulturnega spomenika.
5. Sončni paneli – iz spomeniškovarstvenega vidika (vidna izpostavljenost pri umestitvi na strešine spomenika) in tehničnega vidika (umestitev panelov) verjetno trenutno manj primerna in sprejemljiva alternativa. Z razvojem tehnologij bi lahko postala sprejemljivejša rešitev.
6. Vetrne elektrarne – iz spomeniškovarstvenega vidika (velika vidna izpostavljenost – degradacija v prostoru) in tehničnega vidika (umestitev v prostor, število vetrovnih dni) verjetno manj primerna in sprejemljiva alternativa.

Na podlagi ocenjenih možnosti se kot najbolj smiselna rešitev kaže ogrevanje vode za potrebe ogrevanja prostorov in za potrebe priprave tople sanitarne vode (TSV) na lesne sekance ali pelete. Tehnična rešitev je določena v projektni dokumentaciji DGD, PZI (arhitektura, strojne instalacije,...). Ob nekdanjih pristavah je primeren prostor za kotlovnico na biomaso in pripadajoče skladišče za energent. Kotlovnico je potrebno dimenzionirati za ogrevanje celotnega kompleksa (palacij, že obnovljeni del gradu, pristave).

¹ Vir: <https://www.informacija.net/vseved/dom/pregled-moznosti-ogrevanja-doma>

4. VIZIJA, CILJI, SPLOŠNA IZHODIŠČA IN USMERITVE ZA UPRAVLJANJE GRADU TURJAK

4.1. Vizija varstva in razvoja gradu Turjak

Vizija varstva in razvoja gradu Turjak izhaja iz nacionalnega programa za kulturo 2020-2029, ki je med ključnimi investicijami v javno kulturno infrastrukturo in kulturne spomenike opredelil tudi investicijski projekt prenove gradu in parka Turjak. S celovito obnovo kompleksa gradu Turjak bo dosežen cilj celostnega ohranjanja in razvoja kulturnega spomenika ter njegovega povezovanja s sodobnim življenjem in ustvarjanjem. Zavarovano območje kulturnega spomenika bo namenjeno trajni ohranitvi kulturnih, arhitekturnih, krajinskih in zgodovinskih vrednot spomenika, povečanju pričevalnosti kulturnega spomenika, prezentaciji kulturnih vrednot spomenika in situ, v tisku in drugih medijih, učno – demonstracijskemu delu in znanstveno – raziskovalnemu delu.

Vizija je dokončna obnova in oživitev gradu Turjak, umestitev vsebin in programov za njegovo delovanje in obratovanje na finančno vzdržen in sprejemljiv način, širjenje vedenja o njegovi zgodovini in družbenem pomenu ter zgodovini in družbenem pomenu njegovih nekdanjih lastnikov, omogočanje dostopa do kulturnega spomenika in informacij o njem vsakomur, spodbujanje multidisciplinarnega in medgeneracijskega sodelovanja, spodbujanje sodelovanja javnosti pri predstavljanju in ohranjanju kulturnega spomenika, razvijanje zavesti o njegovih vrednotah ter dvig privlačnosti celotne destinacije in tudi ugleda Slovenije na področju kulturne dediščine, kulture in turizma.

4.2. Strateški in izvedbeni cilji upravljanja gradu Turjak

V petletnem obdobju od 2024 do 2028 se zagotovi pogoje za dosego strateških ciljev:

- Celostno obnovljen kulturni spomenik grad Turjak
- Vzpostavljene dejavnosti in programi, ki zagotavljajo vzdržno upravljanje (prihodke za vzdrževanja spomenika)
- Zagotovljena stabilna upravljavska struktura in izbran najemnik gradu Turjak

in izvedbenih ciljev skladno z veljavnim prostorskim aktom:

- **Kratkoročni (1 leto):**
 - Redno vzdrževanje že obnovljenega dela gradu,
 - Izdelava projektne dokumentacije za obnovo spomenika,
 - Urejena možnost parkiranja za obiskovalce;
- **Srednjeročni (3-4 leta):**
 - Izvedena celovita obnova stavb in zunanjih površin kulturnega spomenika,

- Razvoj kulturno-turističnih storitev za predstavitev gradu Turjak,
 - Sistem promocije, komuniciranja in trženje,
 - Digitalizacija celotnega projekta obnove gradu, najmanj v obliki digitalno javno dostopnih informacij o projektu za uporabnike/turiste,
 - Vzpostavitev blagovne znamke grad Turjak,
 - Vzpostavitev Transverzale slovenskih gradov;
- Dolgoročni (5-6 let):
- Vzpostavitev zadruga lokalnih proizvajalcev izdelkov in storitev.

Tabela 1: Prikaz strateških in izvedbenih ciljev

Strateški cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost do 2028
Varstveni cilj Celostno obnovljen kulturni spomenik grad Turjak	Stopnja ohranjenosti kulturnega spomenika Obseg finančnih sredstev, vloženih v obnovo in upravljanje	Del spomenika je obnovljen, del spomenika je neobnovljen in v slabem stanju 0 mio €	V celoti obnovljen kulturni spomenik 9,8 mio €
Razvojni cilj Vzpostavljene dejavnosti in programi, ki zagotavljajo vzdržno upravljanje (prihodke za vzdrževanje spomenika)	Obisk spomenika gradu Turjak (število vseh obiskovalcev na leto) Lokalni deležniki (število lokalnih partnerjev, ki sodelujejo pri programih in produktih)	3.025 (registrirani obiski v letu 2022) 0	20.000 7
Upravljavski cilj Zagotovljena je stabilna upravljavska struktura oziroma izbran najemnik gradu	Strokovni kader pri upravljalcu oziroma najemniku	2	5

Izvedbeni cilj (rezultat)	Kazalniki	Izhodišče ob začetku aktivnosti	Ciljna vrednost do leta 2028
Kratkoročni (1 leto)			
1. Redno vzdrževanje že obnovljenega dela gradu	Vzdrževane površine že obnovljenega gradu	1.388 m ²	1.388 m ²
2. Urejena možnost parkiranja za obiskovalce	Ureditev parkirišč na območju gradu	NE	DA
Srednjeročni (3 - 4 leta)			
3. Izvedena obnova neobnovljenega dela gradu	Prenovljene površine severnega krila in bastije	0 m ²	3.000 m ² bruto površine
4. Izvedena obnova nekdanjih pristav	Prenovljene površine nekdanjih pristav	0 m ²	182 m ² bruto površine
5. Izvedena obnova grajskega dvorišča	Prenovljene površine osrednjega dvorišča	0 m ²	880 m ²
6. Izvedena obnova nekdanje konjušnice	Prenovljene površine nekdanje konjušnice	0 m ²	230 m ²
7. Izvedena obnova parka gradu Turjak	Prenovljene površine	0 m ²	7.900 m ²
8. Razvoj kulturno-turističnih storitev za predstavitev gradu Turjak	Kulturni in turistični program	delno	DA
9. Sistem promocije, komuniciranja in trženja spomenika	Delujoč sistem promocije, komuniciranja in trženja	delno	DA
10. Digitalizacija celotnega projekta obnove gradu v ustrezni obliki, smiselni za projekt, najmanj v obliki digitalno javno dostopnih informacij o projektu za uporabnike / turiste	Celostna digitalna predstavitev spomenika grad Turjak	NE	DA
11. Vzpostavitev blagovne znamke grad Turjak	Vzpostavljena blagovna znamka	delno	DA

Izvedbeni cilj (rezultat)	Kazalniki	Izhodišče ob začetku aktivnosti	Ciljna vrednost do leta 2028
12. Vzpostavitev Transverzale slovenskih gradov	Podpisan sporazum med upravljavci oziroma lastniki gradov v Sloveniji	NE	DA
Dolgoročni (5 - 6 let)			
13. Vzpostavitev zadruge lokalnih proizvajalcev izdelkov in storitev	Registracija zadruge kot pravne osebe	NE	DA

4.3. Usmeritve za upravljanje gradu Turjak

Vse posege in ureditve, ki so načrtovani na namenski rabi kmetijskih zemljišč v poglavjih 4.3.1, 4.3.2., 4.3.3. in njihovih podpoglavjih ter Idejni zasnovi za pridobitev projektnih pogojev, Grad Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami, št. projekta 16440, Nova Gorica, april 2023, se mora načrtovati v postopkih prostorskega načrtovanja.

4.3.1. Osnovna izhodišča in usmeritve

Upravljanje gradu Turjak mora temeljiti na naslednjih izhodiščih:

- upošteva se obstoječi pravni režim varstva kulturnega spomenika, kot je opredeljen v 4. členu Odloka:
 - varovanje kulturnih, arheoloških, arhitekturnih, krajinskih, likovnih in zgodovinskih vrednot ter vrednot spomenika oblikovane narave v celoti, v njihovi izvirnosti in neokrnjenosti,
 - prepoved predelav gabaritnih in tlorisnih značilnosti gradu, notranjosti obeh kapel in posebej reliefa na bastiji,
 - podrejanje vsake rabe in vseh posegov v grad in njegove pomožne objekte ter prostor ohranjanju in vzdrževanju varovanih spomeniških lastnosti,
 - prepoved vseh posegov v arheološke plasti spomenika, razen pooblaščenim osebam, s predhodnim pisnim soglasjem pristojnega zavoda,
 - podrejanje vsake rabe in posegov v grad in okolico varovanja vedut na grad in ohranitev pogledov iz gradu na širšo okolico,
 - znotraj območja je prepovedano postavljanje objektov trajnega ali začasnega značaja, vključno z nadzemno in podzemno infrastrukturo ter nosilci reklam, razen v primerih, ki jih s predhodnim kulturno - varstvenim soglasjem odobri pristojni zavod,

- omogočanje predstavitve gradu in njegovega območja ter zaščitenih elementov in dostopnost javnosti v meri, ki ne ogroža varovanja spomenika in v 2. točki odloka naštetih posameznih elementov te enote.
- upošteva se usmeritve Konservatorskega načrta za grad Turjak ,
- upošteva se Idejna zasnova za pridobitev projektnih pogojev, Grad Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami, izdelal Projekt d.d. Nova Gorica, št. projekta 16440, Nova Gorica, april 2023,
- načrt upravljanja Gradu Turjak izkazuje finančno vzdržnost - načrtovani prihodki programov pokrivajo vse načrtovane stroške,
- obnovljen grad Turjak z novimi vsebinami ima multiplikativne učinke na turizem in gospodarstvo tako na lokalni kot na regionalni in državni ravni. Hkrati pa povečuje privlačnost celotne Osrednjeslovenske regije, dviga ugled Slovenije na področju kulturne dediščine, kulture in turizma in spodbuja turistični obisk destinacije ter izboljšuje kakovost bivanja in kakovost življenjskega okolja,
- multiplikativen razvojni učinek zagotavlja tudi aktivno sodelovanje z Regijsko destinacijsko organizacijo (Zavod za turizem Ljubljana) ter RC Kočevje, ki je upravljavec LAS Od Turjaka do Kolpe in hkrati tudi zagotavlja podporne storitve za podjetniški razvoj občine Velike Lašče,
- obnovljeni grad Turjak z novimi vsebinami je pretežno namenjen oživljanju kulturne dediščine in kulturnim doživetjem, je javno dostopen za obiskovalce in prispeva k dvigu kakovosti uporabniške izkušnje obiskovalcev na področju kulturnega in dediščinskega turizma v destinaciji Osrednjeslovenske regije, grad Turjak z novimi vsebinami omogoča/zagotavlja izvajanje interpretacije kulturne dediščine, ki je rezultat sodelovanja strokovnjakov za dediščino in drugih sodelujočih deležnikov.

4.3.2. Splošne usmeritve za upravljanje objektov v državni lasti

Za zagotavljanje dolgoročne vzdržnosti javnih financ morajo objekti v lasti države postati bolj finančno samozadostni. Poslovni načrti, študije izvedljivosti, načrti stroškov življenjskega cikla, vidiki načrtovanja, gradbeni procesi in operativno upravljanje sredstev objektov so pod večjim nadzorom kot kadarkoli prej.

Upravljanje objekta ima ključno vlogo pri uspešnem delovanju in ohranjanju objekta v državni lasti. Načrtovanje upravljanja bo vplivalo na načrtovanje izvajanja dejavnosti na gradu ter upravne in finančne vidike upravljanja. Dva najpomembnejša dejavnika pri uspešnem upravljanju sta finančni nadzor in učinkovito zagotavljanje storitev za nemoteno delovanje.

Upravljalci objektov v lasti države morajo načrtovati vnaprej, predvideti spremembe in ustrezno spreminjati storitve, da bi državna lastnina, s katero upravljajo, bila finančno

neodvisna. Brez izdelanega načrta upravljanja upravljavec tvega, da bo neučinkovit, ranljiv za spremembe in da zapravlja dragocene vire. Načrt upravljanja je zasnovan tako, da zagotavlja samovzdržnost – ne samo v fazi vzpostavitve upravljanja, ampak predvsem za celotno dobo upravljanja.

Dober načrt upravljanja bo izboljšal prepoznavnost in ekonomsko učinkovitost gradu Turjak. Definiral bo kratkoročne in dolgoročne cilje, opredelil načine, kako zagotoviti kakovost storitev in produktov ter omogočil uspešno poslovanje.

4.3.3. Usmeritve za posamezna področja

4.3.3.1. Varovanje kulturne dediščine

Vse posege v območje gradu Turjak je potrebno načrtovati v skladu z varstvenim režimom iz Odloka in konservatorskim načrtom. Za obnovo gradu in okolice je izdelana projektna dokumentacija in pridobljeno gradbeno dovoljenje, izvesti je potrebno gradbeno-obrtniška dela, pridobiti uporabno dovoljenje, opremiti prostore, izbrati najemnika na podlagi ponudbe in razvojnega programa ter opremiti prostore za izvajanje programa, ki je določen v konservatorskem načrtu in idejnem projektu.

4.3.3.1.1. Konservatorska izhodišča za celovito obnovo stavb in zunanjih površin gradu Turjak

Pri celoviti obnovi stavb in zunanjih površin bodo upoštevana konservatorska izhodišča iz konservatorskega načrta za grad Turjak. Pravno podlago za konservatorska izhodišča predstavljata Odlok in ZVKD-1, strokovno podlago pa konservatorski načrt.

Ureditev širšega območja gradu Turjak

Na širšem območju gradu Turjak in vplivnem območju gradu Turjak so bodisi fizično, bodisi na podlagi virov in literature ohranjene posamezne točke oz. območja, vezana na grad Turjak in rodbino Auersperg, in sicer: Spodnji grad oz. Stari grad, turjaško pokopališče s kapelo Matere dobrega srca in grobnico družine Auersperg, poslopja v želimeljski dolini, kjer so nekoč delovale žage in mlini, vezani na družino Auersperg, in so sooblikovali ta prostor, ter poti, ki so povezovala grad s temi točkami, sprehajalne poti s historično zasnovano in obstoječo gozdno in pohodniško poti (npr. Turjaška turistična pot, Učna pot), Bajdinški slapovi in druge naravne znamenitosti v okolici, cerkev sv. Ahaca na Malem Ločniku. Ureditev in povezanost teh točk lahko bistveno pripomore k širjenju programske sheme gradu Turjak in povezovanja gradu in dejavnosti s širšo okolico in prebivalci.

Območje Spodnjega oz. Starega gradu predstavlja najbolj neizkoriščen potencial v širši okolici, ki bi ga bi bilo treba priključiti k ureditvi gradu Turjak. Danes razvaline nekdanjega starejšega gradu bi bilo mogoče vključiti v programe in poti z izhodiščem v gradu Turjak.

Grad Turjak

V prenovi gradu od 60. let 20. stoletja dalje sta bila prenovljena južni in zahodni trakt. Parcialna obravnava, ki jih običajno narekujejo omejena sredstva, je problematična zaradi programske prenove, zato je potrebno grad obravnavati celostno. Nove vsebine je potrebno uskladiti z obstoječimi tako, da ne prihaja do podvajanj vsebin, da bo dosežen enak nivo kakovosti programa izvedbe ter da se pri tem ohranja spomeniške in edukativne vrednote grajskega kompleksa. Celoten grad ima primarno muzejsko razstavno funkcijo, ostale rabe so sekundarnega pomena.

Bolj podrobne usmeritve so izdelane za severni trakt in bastijo, notranje grajsko dvorišče in parkovne površine okrog gradu.

Zahodni in južni trakt

Ohranjati in redno vzdrževati je potrebno prenovljeno grajeno strukturo, stavbno pohištvo, fasade in infrastrukturo. Nujna je sanacija skodlaste strehe nad prezbiterijem srednjeveške kapele z enakim materialom.

Treba je odpraviti vzroke za vdore padavinskih voda v zidovje južnega trakta in sanirati posledice talne vlage. Ruševinska nasutja na južni strani gradu je treba odstraniti, zunaj urediti ustrezno drenažo in odvodnjavanje padavinskih voda, okolico pa očistiti. Treba je izvajati redno preverjanje (monitoring) in vzdrževanje stanja ter po potrebi sanirati poškodbe, o čemer je treba predhodno obvestiti pristojno strokovno službo ZVKDS OE Ljubljana. V primeru menjave namembnosti oz. funkcije prostorov in s tem povezanih morebitnih menjav stavbnega pohištva in druge opreme je potrebna predhodna uskladitev in potrditev s strani pristojne strokovne službe ZVKDS OE Ljubljana. Ohranja in varuje se Dalmatinovo kapelo in srednjeveške stenske poslikave v njej. Med izvajanjem prenove neobnovljenega dela je treba spremljati morebitne posledice, ki bi jih lahko gradbena dela povzročala na materialni substanci obnovljenega dela gradu. Na primarno lokacijo je potrebno umestiti popravljeno grajsko uro, ki je še posebej pomembna zaradi zavarovanja in ohranjanja nesnovne kulturne dediščine.

Severni trakt

V delu severnega trakta – palaciju je predviden hotel. Ob umeščanju novih programskih dejavnosti v severnem traktu je potrebno zagotoviti tudi v tem delu možnost izvajanja muzejskih ogledov. Na zunanjih in dvoriščnih fasadah severnega trakta in bastije se ohranjajo obstoječi ometi. Vse fasade veznega trakta (zunanje in dvoriščne) se očisti površinskih nečistoč in premaže z zaščitnimi premazi. Ohranja se obstoječo streho in strešno kritino iz bobrovca. Preveriti je potrebno možnost izvedbe snegolova in odvajanja meteorne vode (žlebovi, cevi, žlote, obrobe itd.), kot je izvedeno na južnem in zahodnem

traktu. Urediti je potrebno ozemljitev stavbe na notranji in zunanji strani objekta. Po obnovi je potrebno zagotoviti redno vzdrževanje. V primeru potrebe po osvetljevanju podstrešnih prostorov z naravno svetlobo, je to mogoče izključno na notranji strani strehe palacija in s predhodno uskladitvijo s strani pristojne strokovne službe.

Palacij

Načrtovana hotelska dejavnost v palaciju mora biti umeščena tako, da ohrani avtentično zasnovano in obliko prostorov, originalno materialno substanco spomenika in omogoča muzejske ogledne skozi vse leto v primeru nezasedenosti s hotelskimi gosti. V celoti se ohranja kamnite in opečnate oboke v pritličnih prostorih severnega dela palacija. V ostalih prostorih je bila izvedena nova medetažna konstrukcija, za katero predlagamo izvedbo spuščene stropa. Ohranjena originalna ležišča oz. konzole, je potrebno vključiti v novo izvedbo. Romanska ohranjena zidava v južnih prostorih pritličja palacija se ohranja in prezentira. V okviru prenove in nove namembnosti prostorov naj ostanejo površine zidov brez ometov in opleskov. Ohranja se opečnat tlak v pritličnih prostorih severnega dela palacija. Arheološke raziskave – sonde naj se izvedejo na mestih, kjer tlak že manjka. Pri izvedbi novih talnih oblog se predvidi rabo enakih materialov – kamen, les, opeka. Ohranjajo se avtentične okenske in druge odprtine s kamnitimi okenskimi okvirji v notranjosti palacija, v pritličnih prostorih ohranjene svetlobne line in okna z okvirji in mrežo, v 1. nadstropju palacija ohranjene odprtine nekdanjih kaminov in okenske odprtine z ohranjenimi stenski poslikavami. V kolikor ohranitev kamnitih okenskih okvirjev na licu mesta ne bo možna, naj se izvede rekonstrukcija v kamnu ali litem betonu.

Iz ohranjene arhivske foto dokumentacije in na podlagi analogij ter v sodelovanju z ZVKDS OE Ljubljana naj se pripravi predlog rekonstrukcije lesenih oken in polken oz. senčil. Izvedba notranjih ometov v prostorih palacija je možna na dva načina:

1. ohranjanje oz. konserviranje obstoječih ometov in dopolnjevanje manjkajočih v enakem materialu in tehniki,
2. v celoti izvedba novih ometov, razen na predelih, kjer so ohranjene poslikave in barvni opleski. Izvedbo novih instalacij (voda, električna, ogrevanje, telekomunikacijske inštalacije, požarna varnost itd.) naj se poskuša speljati v okviru obdelave novejših medetažnih konstrukcij. V kolikor izvedba ni možna drugače, je skozi zidove, ki so označeni z velikim pomenom, možen le točkovni preboj.

Zazidane okenske in vratne odprtine se lahko odpre, če bi to izboljšalo funkcionalnost tako celote kot prostora in povezave s sosednjimi prostori. Izvedbe morajo biti predhodno usklajene in potrjene s strani ZVKDS OE Ljubljana. Izvede se poenotenje talnih nivojev v romanskih prostorih pritličja palacija. Razliko v nivoju tal se poenoti v skladu z novo

namembnostjo palacija na način, ki bo čim bolj funkcionalen. Talna konstrukcija naj bo izvedena tako, da je možna njena odstranitev za morebitne nadaljnje raziskave.

Bastija

Bastija je ena izmed najpomembnejših elementov spomenika. V največji možni meri se ohranja klet, ki predstavlja enega izmed najbolj avtentičnih prostorov. Varovane elemente – opečnat tlak, kamnite stopnice, okenske odprtine oz. strelne line s pripadajočimi kamnitimi okvirji se konzervira. Ohranjajo oz. konzervirajo se obstoječi ometi, manjkajoče površine pa se dopolnjujejo z enakim materialom in s prvotno tehniko/na enak način kot so izvedeni ohranjeni deli. Za dvoetažni prostor v nadstropju bastije se poišče ustrezno novo rešitev, ki bo nadomestila manjkajočo medetažno konstrukcijo in omogočila dostop do zidanega mostovža, ter s tem ureditev in izkoristek prostora. Izvedba mora biti predhodno usklajena in potrjena s strani pristojne strokovne službe ZVKDS OE Ljubljana.

Notranje grajsko dvorišče

Nova ureditev naj izhaja iz ohranjene arhivske fotodokumentacije, vključuje naj v prostoru še ohranjene elemente nekdanjih ureditev (ureditev na dveh talnih nivojih in oporni zid, ki ločuje nivoje, mulde v tlaku, peščene površine, ureditev zasaditve, cisterni za vodo itd.) in s sodobnim pristopom k oblikovanju prostor nadgradi na način, ki ne bo preglasil grajske arhitekture in omogočal načrtovano rabo prostora. V okviru nove ureditve notranjega dvorišča se ohranja vinsko trto, ki je na arhivskih fotografija vidna že v začetku 20. stoletja. Pred začetkom izvedbe del na palaciju naj se rastlino ustrezno zaščiti in zavaruje v izogib poškodb, ki bi lahko nastale med deli. Nagrobni spomenik z reliefom plemkinje, ki je bil nekoč nameščen na zunanjem dvoriščnem zidu stopnišča kapele, je začasno hranjen v depoju ZVKDS RC. V kolikor se bi na zid stopnišča ponovno nadomestilo relief, predlagamo izdelavo in postavitve kopije, za izvirnik pa naj se na gradu Turjak zagotovi ustrezno mesto za njegovo prezentacijo. Urediti je treba odvodnjavanje padavinskih vod z dvorišča in poskrbeti za drenažo na predelih, ki jim grozi kapilarna vlaga. Tako dvorišče kot vhode v objekte je treba v največji možni meri narediti dostopne za gibalno ovirane osebe. Za ureditev dostopov iz grajskega dvorišča v nadstropje palacija in bastije se lahko postavi nova zunanja stopnišča, vendar le na mestih, kjer so zgodovinsko izpričana. Povezave morajo biti podrejene grajski arhitekturi in oblikovane z upoštevanjem historičnega konteksta. V okviru novih programskih vsebin se lahko nadgradi obstoječo krčmo z gostinsko teraso na spodnjem dvoriščnem nivoju.

Parkovne površine okoli gradu

Pred začetkom izvedbe del je potrebno opraviti še arheološke raziskave.

V okviru prenove obravnavanega dela gradu Turjak (severni trak, bastija in notranje dvorišče) je smiselno, da se pristopi tudi k celostni obnovi oz. ureditvi zunanjih parkovnih površin, ki predstavljajo prostorski ambient, v katerega je postavljen grad in so neločljiv del območja varovanega spomenika. Pozidava novih objektov v območju spomenika ni dovoljena. Izjeme so mogoče izključno na mestih, kjer je na podlagi arhivskih virov dokazana kontinuiteta pozidave – stavba konjušnice in lovskega doma, za katere projekt prenove predvideva nove vsebine. Enako velja za grajene strukture vrta.

Zaradi ohranjanja pogledov na in iz gradu je treba skrbeti za redno čiščenje in vzdrževanje parkovnih površin in gozda okoli gradu. Ob odstranjevanju ruševinskih nanosov je treba urediti tudi odvajanje padavinskih vod, ki se trenutno stekajo v ostanke ruševin in namakajo strukturo zidovja.

Arhivske fotografije razkrivajo, da je bila gozdna meja nekoč precej nižja, kot je danes. Na pobočju med gradom in gozdno potjo na južni in vzhodni strani gradu, na zahodnem pobočju pod lipo in tudi drugod rastejo samonikla drevesa. Drevesa in tudi drugo vegetacijo je treba pregledati skupaj z Zavodom za gozdove Slovenije in pristojno strokovno službo ter preveriti njihovo stanje (arboristični pregled in usmeritve).

Na parkovnih površinah ob gradu se ohranja še zaznavne elemente nekdanjih parkovnih ureditev, kot so:

- različne nivoje teras, ohranjene poti in povezave med njimi,
- ohranjene grajene prvine – oporni zidovi na severnih, zahodnih in južnih terasah, dvoramno stopnišče z ograjo na JZ terasi, ostanki nekdanjih vrtnih ureditev (stopnic ograj, korit, klopi na južnih terasah...),
- ledenica,
- turjaška lipa na zahodni terasi, okrnjen drevored lip na severni terasi ter ostanki divjih kostanjev ob lovskem domu.

Predlagamo, da nova ureditev zunanjih parkovnih površin izhaja iz ohranjene arhivske fotodokumentacije in idejne zasnove, vključuje in ohranja vse v prostoru še ohranjene grajene in naravne prvine ter s sodobnim pristopom k oblikovanju nadgradi prostor na način, ki bo dopolnjeval program in vsebine gradu.

Zahodna terasa

Nova ureditev zahodne terase naj izhaja iz arhivske fotodokumentacije, kjer je vidna nekdanja ureditev s kamnito ograjo in mostovžem pred grajskim portalom. Z arheološko sondo se preveri, ali so v zasutju pred glavnim vhodom ostanki temeljev nekdanjega zidanega mostovža, na osnovi rezultatov se oblikuje primerna interpretacija.

Trenutno parkiranje na zahodni in severni terasi ni ustrezno.

Na zahodnem pobočju pod turjaško lipo je treba preveriti stanje in trdnost terena ter po potrebi izvesti utrditev terena, da ne bo prišlo do plazjenja zemljine (in s tem do poškodb ali celo izgube turjaške lipe).

Na zahodni terasi sta parkovno ureditev dopolnjevali dve stopnišči, ki v prostoru nista več ohranjeni, sta pa dokumentirani v fotografskem in arhivskem gradivu – eno ob turjaški lipi in drugo, ki je povezovalo oba nivoja zahodne terase. V okviru ureditve se lahko stopnišči rekonstruira oz. v sodobni izvedbi ambientalno ohrani ta motiv.

Jugozahodna terasa in konjušnica

Treba je očistiti samoniklo rastje in pregledati stanje ostankov ruševine nekdanje konjušnice. Obstoječe strukture objekta se ohrani in uporabi v novi ureditvi, sicer se na tem mestu predvidi objekt, ki bo programska dopolnitev vsebin v gradu. Novi objekt mora biti v gabaritih skladen s konjušnico (posnetki stanja iz 1991 in 2021), pri oblikovanju se mora podrediti grajski arhitekturi.

Južna in vzhodna terasa

Po čiščenju samoniklega rastja in po opravljenih arheoloških raziskavah se pregleda stanje kamnitih opornih zidov, s katerimi so utrjene južne in vzhodne terase, na katerih so bile urejene vrtno zasaditve in sprehajalne poti. Po potrebi se zidove sanira, kjer so poškodovani oz. rekonstruira, kjer manjkajo.

V izvedbo naj se vključi tudi večjo ravno površino na vzhodni terasi (domnevna lokacija teniškega igrišča) in se predvidi novo vsebino v okviru ureditve zunanjih parkovnih površin.

Severna terasa

Iz zidu se odstrani samoniklo rastje, pregledati je potrebno gradbeno stanje podpornega zidu in popraviti poškodbe. Očistiti in urediti je potrebno vhod v ledenico. Treba je preveriti stanje lip – pridobiti strokovno mnenje (arboristični pregled in izdelavo elaborata) in ukrepati v skladu z navodili stroke. Zasaditev novih lip se predvidi le, če je stanje obstoječih tako slabo, da jih ni možno ohraniti. V okviru preverjanja stanja obstoječih lip naj se predvidi nadomeščanja manjkajočih lip.

Gospodarski objekt

Obstoječ objekt je novogradnja, zato se lahko funkcionalno prilagodi za potrebe novih vsebin, ki dopolnjujejo vsebine v gradu.

4.3.3.1.2. Projekt celovite obnove gradu Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami

Ministrstvo za kulturo v okviru Načrta za okrevanje in odpornost (v nadaljevanju NOO) izvaja projekt celovite obnove gradu Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami, ki

obsega še ne obnovljeni del gradu Turjak z notranjim dvoriščem, stavbi nekdanje pristave, ruševine konjušnice oziroma oranžerije in park gradu Turjak. Za izvedbo projekta so zagotovljena evropska sredstva iz Mehanizma za okrevanje in odpornost, razvojnega področja: PAMETNA, TRAJNOSTNA IN VKLJUČUJOČA RAST, komponente 4: Trajnostni razvoj slovenskega turizma, vključno s kulturno dediščino (C3 K4), Investicija: Trajnostna obnova in oživljanje kulturne dediščine in javne kulturne infrastrukture ter vključevanje kulturnih doživetij v slovenski turizem. Cilj projekta je obnova, revitalizacija in ohranitev gradu Turjak - kulturnega spomenika državnega pomena ter uporaba njegovih potencialov za pospeševanje turističnega/gospodarskega okrevanja po pandemiji Covid-19. Mehanizem za odpornost je finančno najobsežnejši del evropskega svežnja za okrevanje in odpornost NextGenerationEU. Rok za izvedbo projekta je 30. 6. 2026.

4.3.3.1.3. Grad

Po obnovi bo grad Turjak namenjen kulturni, izobraževalni in turistični dejavnosti, z vključevanjem lokalnega prebivalstva in ranljivih skupin. Obstoječe vsebine in dejavnosti bodo ostale, vendar bodo nadgrajene in dopolnjene. V sklopu nove investicije so načrtovani skupni prostori in 4* hotelske sobe v severnem traktu gradu (ki bodo hkrati na voljo za ogled obiskovalcev, kadar ne bodo zasedene z gosti), vinska klet in prostori za razstave in kulturne dogodke (koncerti, predstave, razstave umetniških del, literarni večeri) v volovskem stolpu (bastiji). Vse naštetje dejavnosti bodo služile javni varstvu kulturne dediščine, kot jo določa 2. člen ZVKD-1, predvsem pa ohranitvi gradu Turjak in preprečevanju škodljivih vplivov nanj. Povečevale bodo dostopnost gradu Turjak in širile informacije o njem, še posebej mladim, starejšim in invalidom. Podpirale bodo predstavljanje gradu Turjak javnosti in razvijanju zavesti o njegovih vrednotah, vključevanju vedenja o kulturnih, arheoloških, krajinskih, umetnostno arhitekturnih, zgodovinskih in drugih izjemnih lastnostih gradu Turjak skozi vzgojo, izobraževanje in usposabljanje. Pripomogle bodo k celostnemu ohranjanju gradu Turjak, spodbujanju kulturne raznolikosti, s spoštovanjem pestrosti dediščine in njenih interpretacij ter sodelovanju javnosti pri njenem varstvu.

4.3.3.1.4. Zbirke

Zbirke je potrebno vsebinsko in oblikovno zasnovati v skladu s sodobnimi muzeološkimi pristopi in v sodelovanju z mrežo gradov v širši okolici. Le tako bodo zanimive za obisk od blizu in daleč. Srednjeveška tematika si zagotovi zasluži stalno prisotnost v gradu. Hkrati je potrebno razmišljati o občasnih razstavah, ki pritegnejo specifično publiko, pa tudi stalne obiskovalce, saj se s tem vsebine spreminjajo in aktualizirajo. Z dejavnostmi, ki se trenutno dogajajo na gradu, se počasi začenjajo na grad vračati stvari, ki so bile nekoč v lasti družine Auersperg. Potomci ljudi, ki so bili z družino Auersperg povezani, so na grad

začeli vračati osebne predmete družine Auersperg. V primeru da bodo prostorske možnosti to dopuščale, bi veljalo dodati tudi tematiko protestantizma.

4.3.3.1.5. Nekdanje pristave

Nekdanje pristave sestavljata dva objekta mlajšega izvora (devetdeseta leta 20. stol.), tlorisno postavljena v obliki črke L. Objekta sta potrebna obnove, vanju bodo umeščene 3* hotelske sobe (za šolske skupine in mladino, družine z otroki, za potrebe šole v naravi, izletov, počitniških taborov, itd.), v sklopu kulturnih in izobraževalnih dejavnosti na gradu, kotlovnica na biomaso in pripadajoče skladišče za energent ter večji plato, ki bo urejen kot parkirišče za 9 vozil za potrebe gradu.

4.3.3.1.6. Ruševina konjušnice

Rekonstrukcija ruševin konjušnice ne bo izvedena. Predvidena je utrditev in ohranitev ruševin in umestitev manjšega objekta znotraj ruševin konjušnice, kamor se umesti vsebine za podporo dejavnostim na območju gradu (lokostrelstvo, pohodništvo, nabiralništvo, kolesarstvo (izposoja e-koles, servis).

4.3.3.1.7. Grajski park

Za pravilno razumevanje in dojetanje spomenika je potrebno urediti tudi njegovo okolico. Projekti za ureditev parka so v fazi izdelave. Ureditev parka bo podporno dopolnjevala vsebine v gradu (zeliščni vrt, sprehajalne poti, kulturne in zabavne prireditve na prostem, v konjušnici center rekreativnih vsebin – lokostrelstvo, pohodništvo, nabiralništvo, kolesarstvo itd.).

4.3.3.2. Razvoj kulturno turističnih storitev za predstavitev gradu Turjak

Programi (razvoj kulturno turističnih ter izobraževalnih storitev in produktov v obnovljenem kulturnem spomeniku z vključevanjem lokalnega prebivalstva, več generacij in ranljivih skupin), bodo naslednji:

- a) prosti in organizirani ogledi gradu,
- b) kulturno umetniški dogodki,
- c) muzejsko razstavni program,
- d) zabavni, družabni in drugi dogodki (poroke, praznovanja, poslovna srečanja, t.i. poslovno-motivacijski oz. t.i. »team building« dogodki, ipd.),
- e) gostinska in nastanitvena ponudba,
- f) trgovina s spominki in ponudbo lokalnih izdelkov,
- g) sejmi, tržnica lokalnih izdelkov,
- h) športno-rekreativni dogodki (v parku in okolici).

Povezave med kulturno dediščino in ustvarjalci turističnih programov najpogosteje zasledimo prav na lokalni ravni.

Protestantizem in reformacija

Grad Turjak in družina Auersperg so bili skozi več stoletij pomemben del slovenske zgodovine. Kot eni najpomembnejših podpornikov reformacije in protestantizma so bili vseskozi finančno in moralno na strani tega gibanja, ki je poleg cerkvenih reform spodbujalo tudi narodno zavest in razvoj pisane besede. V času preganjanja protestantov in požiganja slovenskih prevodov Biblije so Turjačani nudili pribežališče Juriju Dalmatinu. Na gradu je prezentirano njegovo domnevno skrivališče nad kapelo, po zgodovinskih virih naj bi na gradu tudi maševal.

V bližini se nahajajo Velike Lašče, rojstni kraj Primoža Trubarja. Njegov oče je bil mlinar, cerkveni ključar in podložnik Turjačanov. Ob pomoči fevdalne gospode je Primož Trubar odšel na Rijeko študirat za duhovnika.

Na gradu bi se poleg prezentacije Dalmatinove kapele in skrivališča nad njo veljalo posvetiti obširnejši, poglobljeni predstavitvi protestantizma in reformacije na Slovenskem. Je izjemnega pomena v nacionalnem in širšem evropskem kontekstu, predvsem v navezavi z nemško govorečimi deželami. Zaradi močne in neposredne povezanosti gradu Turjak, družine Auersperg in slovenskega protestantizma je umestitev tovrstnih vsebin v grajske zbirke, kulturno-umetniške prireditve in dogodke nujna in bi morala biti ena od nosilnih tem v spomeniku.

Kulturni dogodki in muzejske postavitve

Prostori gradu, grajsko dvorišče in neposredna okolica omogočajo izvedbo manjših in tudi malo večjih kulturnih dogodkov. Vsebina dogodkov in prireditev bi morala biti vezana na zgodovino spomenika in dogodkov v njem. Nabor le teh je zelo širok (gledališki, literarni, likovni, glasbeni itd). Vsebino, izbor in obseg dogodkov mora najemnik vsakoletno usklajevati z upravljavcem gradu Turjak. Obstoječim razstavnim prostorom se bodo po izvedeni obnovi neobnovljenih delov gradu pridružili novi, kar bo povzročilo delno reorganizacijo že obstoječih vsebin in omogočilo njihovo nadgradnjo. V celotnem gradu je potrebno predstaviti celotno gradbeno zgodovino gradu in zgodovino njegovih prebivalcev in dogodkov. Med razstavami bi bilo potrebno izpostaviti družino Auersperg in njene povezave z obdobjem reformacije in protestantizma, srednjeveškega vojskovanja vključno z orožjem in bitko pri Budačkem. K temu sodijo tudi srednjeveške mučilnice, tiskarna, lovsko orožje, trofeje ipd. Zraven stalnih razstav je potrebno zagotoviti del prostorov tudi za občasne razstave, ki morajo biti vezane na sam grad, vključno s parkom, njegovo zgodovino in na njegovo okolico. Seveda je največji razstavni eksponat že sam grad in bo po dokončani prenovi še pomembnejši in kvalitetnejši. Pri oblikovanju in izbiri muzejskih postavitve je potrebno upoštevati sodobne muzejske pristope z uporabo sodobnih tehnik v sozvočju z arhitekturo spomenika, ki bodo proaktivno nagovarjale ciljne

skupine obiskovalcev. V bastiji je ohranjen avtentični ambient. Klet bo po zaključeni obnovi primerna za ureditev vinske kleti z možnostjo prodaje in okušanja vin. V njej se lahko odvijajo tudi manjši dogodki različnih vrst (vodene degustacije, literarni večeri, koncerti itd.). Načrtovana ureditev palacija bo omogočala tudi manjši razstavni prostor, ki bo primeren za prikaz grajske zgodovine in arhitekturnega razvoja gradu.

Smiselno je povezovanje z institucijami, ki se s tovrstno dejavnostjo že ukvarjajo in ostalimi, ki se ukvarjajo s sorodnimi programi tako doma, kot v tujini.

Gostinska ponudba

Obstoječo gostinsko ponudbo bo potrebno preoblikovati glede na obseg in vsebino na novo umeščenih vsebin v grad in njegovo neposredno okolico. Tako bo potrebno zagotoviti popoln in kvaliteten servis za dnevne goste, stalne goste (namestitvene kapacitete) in obiskovalce prireditvev (ker gre za občasne dogodke, je smiselna pomoč po potrebi zunanjega ponudnika – »catering«). Za zagotavljanje kvalitetne storitve bo potrebno načrtovati potrebne prostore v skladu z zahtevanimi standardi s tega področja.

Grajska krčma se ohrani kot edini gostinski lokal, ki skrbi za gostinsko ponudbo v gradu Turjak. Pristava, ne glede na potrebe po storitvi prehranjevanja, ne bo imela ločene kuhinje oziroma jedilnice.

Potrebno je vzpostaviti povezovanje in oskrbo pri pridelovalcih iz okoliških kmetij za zagotavljanje kvalitetnih sestavin potrebnih v kuhinji. Zaželeno je vključevanje lokalne tipične kulinarike in oživitve »historičnih« menijev z značilnimi jedmi. Temu je potrebno prilagoditi tudi opremo prostorov in način strežbe.

Ekološka in trajnostna samooskrba

Glede pridelovanja zelenjave, saditve sadnega drevja, gojenja zelišč ipd., je bil grad skozi zgodovino v veliki meri samooskrben. Ker danes to ni več mogoče, to funkcijo lahko prevzamejo okoliške kmetije. Obuditev teh dejavnosti naj se v čim večji meri vključi v delovanje gradu. Povezovanje z okoliškimi kmetijami in proizvajalci, ne le na področju prehrane, ampak tudi glede ostale ponudbe (Rokodelski center v Ribnici, razne obrti, lokalni obrtniki) bi morala v projektu oživitve gradu biti vključena.

4.3.3.3. Promocija, trženje

Po zaključeni obnovi bosta uspešna promocija in trženje eni ključnih aktivnosti za prepoznavnost gradu Turjak v širšem okolju ter za zagotavljanje prihodkov od načrtovanih dejavnosti in finančne vzdržnosti pri upravljanju gradu Turjak. Promocija vsebin v strokovni in širši javnosti (lokalno, regionalno, nacionalno, mednarodno) bi morala biti načrtovana večplastno, v sklopu državnih medresorskih promocijskih projektov na mednarodni in

državni ravni, kjer bi bil grad Turjak ena od promoviranih destinacij. V sozvočju s to promocijo pa bi morala na lokalni ravni potekati promocija gradu Turjak skozi projekte lokalne skupnosti in njenih povezav na območju Slovenije in tudi širše.

Za večjo prepoznavnost gradu Turjak je potrebno načrtovati razvoj blagovne znamke grad Turjak. Močna blagovna znamka bo pripomogla k zavedanju o pomembnosti gradu Turjak za Slovenijo in ga postavila v mrežo gradov Slovenije.

Republika Slovenija, kot lastnica več gradov po Sloveniji, bi morala za večjo prepoznavnost svojih gradov narediti nov turistični produkt - transverzalo (pot) gradov po Sloveniji, v katerega bo vključen tudi grad Turjak. Trženjsko gradivo in komunikacijska orodja bi morala promovirati skupno blagovno znamko, hkrati pa izpostaviti specifike posameznega gradu. Vsak grad v tej mreži bi moral razvijati svojo specifiko, ki bi dopolnjevala ponudbo ostalih. Obiskovalcem vsakega posamičnega gradu bi morali zraven običajnih informacijskih sredstev (tiskani mediji, avdio, video) omogočiti tudi digitalno spremljanje vsebin preko QR kode, ki bi obiskovalce vodila do spletne strani posameznega gradu in ostalih. Tudi tako bi obiskovalce spodbujali k obisku ostalih gradov vključenih v Transverzalo slovenskih gradov. Trženjski načrt bo vključeval tudi socialno trženje, ki bo ozaveščalo obiskovalce o pomenu ohranjanja spomenika in hkrati prispevalo k razvoju lokalnega gospodarstva in novih delovnih mest.

Digitalizacija (napredne digitalne rešitve):

- a.) postavitve spletne strani;
- b.) digitaliziranje vseh vsebin in programov v spomeniku;
- c.) digitaliziranje procesov poslovanja;
- d.) javno dostopne digitalne informacije za turiste in uporabnike.

V sklopu digitalizacije je potrebno prenoviti spletno stran gradu Turjak, določiti njenega urednika, vsebine, način aktualiziranja itd. Za doseganje večjih učinkov bi bilo potrebno blagovno znamko gradu Turjak razširiti tudi na družbenih omrežjih (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, Pinterest, TikTok in LinkedIn), predvsem z aktualnimi programi in dogodki in na ta način spodbudi zanimanje za obisk gradu potencialnih obiskovalcev.

4.3.3.4. Povezava plemiške rodbine Auersperg z gradovi in gospodarskimi objekti po Sloveniji

Plemiška rodbina Auersperg je bila že od začetka naselitve na območju Republike Slovenije, predvidoma od 11. stoletja dalje, lastnica več gradov in gospodarskih objektov po Sloveniji. Mednje so sodili gradovi Bled in številni dvori na Dolenjskem (Iška vas, Račna pri Grosupljem, Prapreče pri Šentjerneju, Jelša, Prežek, Žapuže, Šumberk in Žužemberk).

Kranjska veja družine Auersperg je bila lastnica palače v Ljubljani (danes stavba Mestnega muzeja Ljubljana). V Ljubljani so člani družine Auersperg sredi 17. stoletja začeli z gradnjo ene najlepših baročnih palač, ki je postala središče kulturnega dogajanja takratnega časa. Stavbo je leta 1895 močno prizadel ljubljanski potres, zato so jo podrli, na njenem mestu danes stoji Narodna in univerzitetna knjižnica

Z družino Auersperg je iz 18. stoletja povezana pomembna gospodarska pridobitev na Kranjskem – železarna na Dvoru pri Žužemberku, ki je delovala vse do leta 1892. Železarna je prenehala z obratovanjem zaradi slabe prometne povezave do kupcev, pa tudi zaradi zastarele tehnologije in rentabilnejše konkurence.

Od vseh gradov v Sloveniji, kjer so bivali člani družine Auersperg, so ohranjeni samo gradovi Turjak, Bled in Žužemberk. V okviru predstavitve zgodovine in pomena rodbine Auersperg se navedene gradove med seboj poveže in ponudi nakup skupne vstopnice (vstopnica za ogled enega od njih velja tudi za ogled preostalih dveh gradov). Tak paket ogledov gradu bi poimenovali "Turjaška pot" (angleško: "Auersperg trail"). Poleg ogleda treh gradov, v katerih so živeli pripadniki družine Auersperg, bi vstopnica vključila tudi možnost ogleda železarne na Dvoru pri Žužemberku, ki je tudi spomenik državnega pomena in prenovljen v letu 2023.

4.3.3.5. Varovanje naravnih vrednot

Vse posege in morebitne ureditve v varovane naravne vrednote je potrebno predhodno uskladiti s pristojno službo Zavodom Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN).

Turjaška lipa je zaradi svoje visoke starosti izjemno krhka in občutljiva na kakršnekoli spremembe na njenem rastišču. Pred izvedbo kakršnihkoli posegov na lipi, njenem rastišču ali njeni okolici (ploščad pred vhodom v grad, gozd na nižje ležečem pobočju, arheološko sondiranje, rekonstrukcija stopnišča, drugo) je že v fazi načrtovanja potrebno vključiti arborista svetovalca in ZRSVN. Upošteva naj se standard DIN SIST 18920:2019. Lipi je potrebno zagotoviti večji rastni prostor (v tleh in v krošnji), ograditi njeno rastišče, da se prepreči vožnjo in zbiranje ljudi, potrebno bo izboljšati rastišče in zagotoviti opore za veje ali vezavo vrhov v krošnji. Vsa dela na drevesu in njegovem rastišču morajo izvajati usposobljeni strokovnjaki z mednarodnimi licencami pod nadzorom arborista svetovalca. Za vse posege na drevesu je potrebno pridobiti strokovno mnenje ZRSVN in/ali naravovarstveno soglasje.

Širokolistno lobodiko (*Ruscus hypoglossum*) se lahko ohranja le s primerno rabo gozda. Območje naravne vrednote Grič pri Turjaku - rastišče širokolistne lobodike je v postopku spreminjanja. Zaradi natančnejših raziskav rastišča v letu 2018 je ZRSVN znotraj območja naravne vrednote lociral območja zgostitve te rastline in temu prilagodil izris območja naravne vrednote. Pred izvedbo kakršnegakoli načrtovanja posegov na območju te naravne vrednote se je potrebno posvetovati z ZRSVN in opraviti predhodni terenski ogled, saj na

prisotnost rastline vpliva osvetljenost gozdnih tal, zračna in talna vlaga v sestoji, prisotnost divjadi, naklon in orientacija terena idr. Odstranitev gozda ni dopustna, vsak poseg v gozd je potrebno predhodno uskladiti z ZRSVN. Opravljanje arheoloških raziskav, umeščanje novih poti, utrjevanje nekdanjih teras, odstranjevanje nasutij gradbenega materiala, urejanje drenaž in odvajanja padavinskih voda z gradu na območje rastišča ali z vplivom na rastišče je brez predhodne uskladitve z ZRSVN nedopustno.

Območja naravnih vrednot Turjak – nahajališče boksita, Turjak – ribnik pod gostilno Pri Murnu, Bajdinc – potok, Želimeljščica ter drugih (ki so sicer izven območja urejanja) so območja, v katerih kakršnikoli posegi lahko vplivajo na lastnosti naravnih vrednot. Na navedena območja se ne posega, v izjemnih primerih se je o morebitnih posegih potrebno predhodno uskladiti z ZRSVN.

Zaradi možnosti prisotnosti netopirjev, na podstrešju gradu in pripadajočih objektih je potrebno pred pričetkom del izvesti pregled objektov s strani strokovnjaka za netopirje. Pri obnovi naj se upoštevajo rezultati pregleda in morebitni pogoji oz. usmeritve.

4.3.3.6. Dostopnost in upravljanje prometa

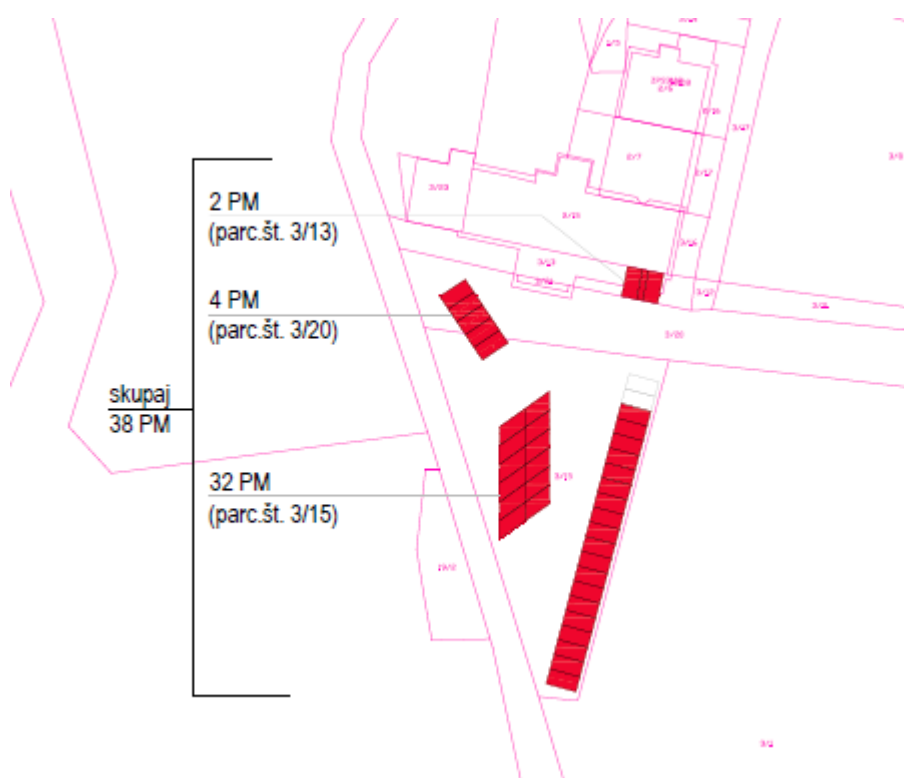
Vas Turjak leži pod gradom Turjak in predstavlja pomembno točko, iz katere se približamo gradu. Podoba vasi je razvrednotena zaradi neprimernih novogradenj. Prebivalce in širšo skupnost bo treba spodbuditi k ureditvi poti do vasi in skozi vas, saj gre za najbolj frekventno pešpot in dovozno cesto do gradu. V sodelovanju z lokalno skupnostjo in ZVKDS bo potrebno poiskati sprejemljive rešitve urejanja prometa (peš, kolesarski, motorni) iz dostopnih cest do samega spomenika.

Dostop do gradu Turjak je mogoč tudi skozi Želimeljsko dolino. Predvsem je prijazen za kolesarje zaradi manjšega prometa. Skozi gozdove je mogoče speljati peš poti iz različnih smeri. Dolgoročno bo treba poiskati vzdržno rešitev za vse uporabnike glede na prostorske možnosti.

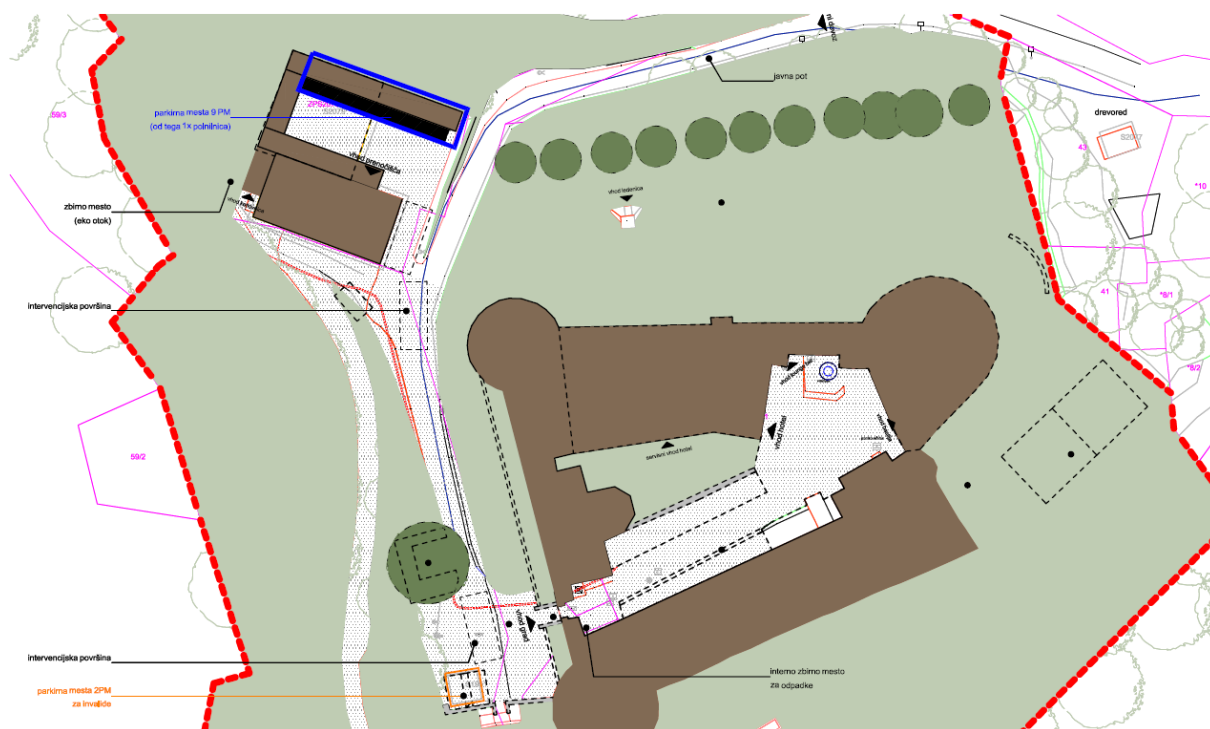
Dostop do gradu Turjak v tem trenutku poteka po lokalni cesti Turjak - Želimlje, ki se odcepi od glavne ceste Ljubljana - Kočevje. Lokalna cesta je omejena z obstoječimi hišami v vasi Turjak, pri čemer na tej cesti zaradi prometno - tehničnih normativov ni mogoče zagotoviti še dodatne umestitve in izvedbe hodnika za pešce in kolesarje od parkirišča pri gasilskem domu do gradu. Alternativno bi bilo potrebno preveriti možnost preureditve obstoječe lokalne ceste Turjak – Želimlje za souporabo vozil, kolesarjev in pešcev.

Znotraj območja gradu Turjak je do vhoda v grad dopustna dostava za potrebe obratovanja objekta in dostop za gibalno ovirane obiskovalce. Ob nekdanjih pristavah bo urejeno parkiranje za goste, ki so nastanjeni v hotelu. Parkiranje za dnevne obiskovalce in

obiskovalce prireditev bo urejeno izven zavarovanega območja gradu Turjak, na območju okoli trgovine na lokaciji nekdanje pristave in gasilskega doma. Parkirišča v vasi se bo lahko sočasno uporabljajo za več namenov, saj bo v času poletja in pozimi ter med vikendi na voljo za grad še več parkirišč, ker se takrat sprostijo parkirna mesta ob šoli in trgovini. Na spodnjih slikah je prikaz parkirnih mest na zemljiščih parc. št. 3/13, 3/15 in 3/20, vse k. o. 1711 Turjak za 38 parkirnih mest, na katerih bo ustanovljena stvarna služnost v korist in na ime Republike Slovenije in načrt s prikazom prometnih in funkcionalnih površin (na vstopni ploščadi pred gradom sta predvidena 2 parkirna mesta za osebe s posebnimi potrebami, ob lovskem domu pa 9 parkirnih mest za goste gradu, od tega 1 parkirno mest za električno polnjenje avtomobilov).

Slika 9: Prikaz parkiranja javnosti za potrebe gradu Turjak, julij 2023, Projekt d.o.o. Nova Gorica

Slika 10: Prikaz parkiranja za goste gradu (moder kvadrat – 9 parkirnih mest), od tega 1 parkirno mesto namenjeno polnilnici za električni avtomobil ter 2 parkirni mesti za parkiranje oseb s posebnimi potrebami (oranžen kvadrat) gradu Turjak, julij 2023, Projekt d.o.o. Nova Gorica

Prevoz obiskovalcev gradu bo iz vasi do samega območja gradu zagotovljen s stalnim prevozom minibusa. Potrebno bo predvideti tudi lokacijo začasnih parkirišč, kjer je mogoče parkiranje ob množičnih prireditvah. Ker najem / nakup minibusa ni vključen v načrtovano investicijo obnove gradu, bo strošek najema / nakupa minibusa stvar bodočega najemnika. Strošek najema / nakupa posledično ni vključen v finančni načrt upravljanja.

4.3.3.7. Dostopnost javnosti do dediščine ali do informacij o dediščini

Upravljanje gradu bo temeljilo na izvajanju najširše dostopnosti do kulturne dediščine kot enem izmed temeljnih ciljev nacionalne in evropske kulturne politike. V ta namen je potrebno pri prenovi gradu predvideti in zagotoviti dostop do gradu in gibanje znotraj celotnega objekta ranljivim skupinam, gibalno oviranim osebam in vsem starostnim skupinam obiskovalcev. Za dostop do in gibanje znotraj objekta je potrebno v okviru prenove izvesti ustrezno interaktivno označevanje in usmerjanje.

Posredovanje informacij o gradu Turjak bo laični in strokovni javnosti omogočeno preko spleta, tiska, radia in televizije.

Ker so kulturne poti interaktivni, dinamični in razvijajoči se procesi človeških medkulturnih povezav, ki odražajo bogato raznolikost prispevkov različnih ljudi h kulturni dediščini, je potrebno zagotoviti vključenost gradu Turjak v različne obstoječe in novo nastale kulturne poti.

4.3.3.8. Predstavitev dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah

Premična in nepremična dediščina bosta predstavljena laični in strokovni javnosti na klasičen način (vodeni ogledi, predavanja, posveti itd.).

Vodena doživetja za obiskovalce gradu bodo na voljo prek programov, ki jih bo nudilo osebje gradu in programov, ki jih bodo ponujala društva in druge organizacije. Pripravljen bo sistem za zagotavljanje navzkrižne komunikacije in koordinacije. Opolnomočenje teh partnerjev, da delujejo kot predstavniki gradu, bo pomemben izziv pri razvijanju zavesti o vrednotah dediščine v lokalni skupnosti in širše. Organiziranje predavanj, delavnic in seminarjev v gradu, z namenom izobraževanja zainteresirane javnosti je ena od oblik, ki spodbuja medgeneracijsko povezovanje in krepi zavest o spomeniku in njegovem pomenu, predvsem v lokalnem okolju.

Znotraj gradu bodo razvite neosebne storitve predstavitev, kot so znaki (QR kode ipd.), zvočni vodniki in aplikacije, ki bodo pomagali vnesti izobraževalno (tudi zabavno - računalniške igre) noto v izkušnjo obiskovalcev. Promocija spomenika, zgodovine in informacije o prebivalcih gradu bo upoštevana pri vključitvi v vsebino in razvoj novih programov.

Pri razvoju interpretativnih tem in vsebin ter pri izvajanju storitev vodenja mora najemnik gradu sodelovati s strokovnjaki, s skupinami vodnikov, lokalnimi društvi in zavodi.

Za predstavitev dediščine je potrebno uporabljati tudi različne promocijske (sejmi doma in v tujini) in medijske aktivnosti (splet, tiskani in ostali mediji).

4.3.3.9. Izvajanje kulturnih in zabavnih prireditev oziroma dogodkov

Gledališke, glasbene, plesne in ostale predstave je mogoče organizirati v gradu, na grajskem dvorišču in v grajskem parku. Na srednjeveško tematiko je mogoče navezati tudi zgodbe iz lokalnega okolja in tiste, ki so povezane s Turjakom, dogodki v njem in njegovimi prebivalci.

Srednjeveški značaj spomenika je mogoče oživljati in predstavljati skozi srednjeveške sejme, tematske festivale, različne igre (gledališke, prikaz bitke proti Turkom, športne, zabavne,...), različne prikaze takratnega življenja, razstave oblačil in predmetov, hrane, takratnih obrti (tisk, zeliščarstvo,...), itd.

Literarne prireditve za vse generacije (festivali, bralni večeri, delavnice, ...) lahko privabijo na grad specifično publiko različnih generacij.

V Levstikovem domu v Velikih Laščah Javni zavod Trubarjevi kraji vsako leto organizira gledališki abonma. V sodelovanju z njimi bi lahko kakšno predstavo s primerno tematiko priredili na gradu.

V vinski kleti bodo potekale degustacije vina in piva. Povezati bi se morali z društvom Sommelier ali sorodnimi društvi (vinogradniki, enologi, vitezi vina). V sodelovanju z njimi bi organizirali različna izobraževanja s to tematiko.

Organizacija porok, simpozijev, poslovnih srečanj, praznovanja obletnic, itd. na gradu Turjak bodo pomembne dejavnosti, saj je ambient gradu za mnoge privlačno okolje za izvedbo takih dogodkov. Z ureditvijo namestitvenih in gostinskih kapacitet bo poskrbljeno za celostno ponudbo.

Koncerti klasične, srednjeveške, sodobne glasbe se v različnih oblikah (solistični, komorni, orkestri) in obsegu (število obiskovalcev) lahko v različnih letnih časih odvijajo v gradu ali na prostem.

Dopolnitev dejavnosti na gradu Turjak lahko predstavljajo tudi gastronomski dogodki. Organizirani s slovenskimi ali tujimi kuharskimi šefi, s tematiko vezano na lokacijo in značaj spomenika.

4.3.3.10. Usmerjanje obiskovalcev in prometa

Ob večjem številu obiskovalcev gradu ob prireditvah se parkiranje uredi na asfaltiranem platoju (poleg nekdanjega Zadrúžnega doma). V sodelovanju z Občino Velike Lašče bi bilo potrebno poiskati rešitve, kje bi lahko zagotovili zadostno število parkirišč za avtobuse in osebne avtomobile ob večjem številu udeležencev. Glede na dejstvo, da to ni možno zagotoviti neposredno ob gradu, bo potrebno organizirati tudi prevoz obiskovalcev od parkirišča do gradu z minibusom, ki bo pobral skupino obiskovalcev na parkirišču, jih dostavil pred vhod gradu in ob povratku poskrbel za dostavo do avtobusov oz. osebnih avtomobilov na parkirišču.

Slika 11: Prikaz režima dostopa do gradu.

Vključevanje posameznikov in organizacij v programe in dejavnosti v gradu je lahko izjemno dragoceno. Glede na omejene vire gradu je treba partnerstva razvijati strateško in skrbno upravljati. Smiselno je razvijanje sodelovanja prostovoljcev različnih generacij pri izvajanju programov in prireditev v gradu. Prostovoljce bi lahko vključevali glede na potrebe v redno dejavnost ali ob povečanih potrebah po kadru.

Strateška partnerstva lahko pomagajo pri izboljšanju kakovosti upravljanja gradu, programskih ciljev in specifičnih projektnih ciljev. Partnerji so lokalne skupnosti, neprofitne organizacije, podjetja, visokošolske ustanove, nevladne in vladne organizacije. Razvita bo strategija partnerstva in sodelovanje partnerjev, ki imajo skupne cilje in lahko pomagajo pri doseganju specifičnih nalog in ciljev dejavnosti gradu.

Za izvajanje prireditev na gradu Turjak je potrebno določiti protokol skupaj s pristojno službo ZVKDS in Ministrstvom za kulturo, tako v vsebinskem, kot prostorskem smislu. Glede na opredelitev dopustnih vsebin prireditev, njihovega obsega in količine, je potrebno opredeliti tudi obveze organizatorjev v pogodbi o najemu/upravljanju, v kolikor je organizator najemnik gradu. V kolikor pa so organizatorji zunanji izvajalci, jim je v pogodbi potrebno določiti tudi obvezne ogledе objekta vseh pristojnih pred in po prireditvi in določitev obveznosti sanacije nastale škode.

Ko se bodo razvijali javni programi in druge izkustvene priložnosti, bo moral biti oblikovan sistem rezervacij, ki bo omejeval število obiskovalcev na sprejemljivo količino, pomagal razporejati obiskovalce in udeležbo na dogodkih. Zagotavljal bo pomoč pri usklajevanju

zapletenih urnikov dogodkov in programov. Dostopen in uporabniku prijazen sistem rezervacij lahko zagotovi obiskovalcem prijazno izkušnjo in storitev.

4.3.3.11. Nove programske vsebine

Nove programske vsebine morajo biti načrtovane, oblikovane in umeščene v grad in njegovo okolico na način, da bodo obstoječe in obnovljene elemente spomenika dopolnjevale in nadgrajevale. Primerne vsebine umeščene v objekte se morajo vsebinsko navezovati na zgodovino spomenika in dogodke vezane nanj. V preteklosti sta bila dokončno prenovljena južni in zahodni trakt, v katerem izvaja dejavnosti obstoječi najemnik gradu, podjetje Delo osvobaja d.o.o. Najemnik izvaja individualne in vodene ogleda po razstavi in gradu, kulturne in družabne prireditve, organizira team buildinge, srečanje ljubiteljev starodobnih vozil, vodi gostinski del.

Z obnovo gradu se bodo obstoječim vsebinam pridružile nove dejavnosti. V severnem delu trakta, kjer so bili v preteklosti bivalni prostori družine Auersperg, bodo urejene hotelske sobe *4 in skupni prostori s spremljajočim programom. Nekdanje pristave bodo namenjene nastanitvenim kapacitetam nižjega standarda od grajskega, za bivanje organiziranih skupin obiskovalcev (šole v naravi, poletni tabori, ipd.).

V kleti bastije (Volovskem stolpu) bo urejena vinska klet z možnostjo izvedbe različnih manjših prireditev vezanih na vino, vinsko kulturo in kulinariko, in drugih druženj. V nadstropju stolpa je prostor primeren za manjše tematske razstave in kulturne dogodke. Grajsko dvorišče bo povezovalo različne prostore gradu med seboj, bo prostor srečevanja, preko njega bo omogočen dostop do posameznih delov gradu. Na dvorišču bo izvajan gostinski program ter različne prireditve in dogodki.

Parkovne površine okoli gradu bodo zlasti v poletnem času služile za dogodke in prireditve na prostem (predstave, šola, koncerti, literarni dogodki, športne prireditve, vzgoja zelišč itd).

Po prenovi bo grad zaradi svoje slikovitosti zanimiv tudi kot scena za snemanje najrazličnejših video vsebin (spoti, reklame), serij in filmov.

4.3.3.12. Rekreativna

Grad Turjak s svojo okolico ima lahko pomembno vlogo pri zagotavljanju priložnosti za fizične aktivnosti v naravnem okolju. Zaradi krajinskih in naravnih značilnosti grajskega območja je idealna lokacija za dejavnosti na prostem, od mirnih dejavnosti v naravi do manj intenzivnih pustolovskih športov. Na grajskem območju se že izvajajo različne rekreacijske dejavnosti (lokostrelstvo, pohodništvo, kolesarjenje), možnosti za njihov

razvoj pa je še več. Zahteve varstva nepremične kulturne dediščine pri urejanju in ohranjanju okolice gradu bodo določale možnosti in način umestitve rekreacijskih dejavnosti. Pri umeščanju je potrebno upoštevati združljivost zahtev posamezne dejavnosti z vrednotami spomenika, posameznimi in kumulativnimi vplivi na spomenik, naravovarstvenimi smernicami za urejanje prostora ter potencialnimi vplivi na druge obiskovalce gradu. Kakršnokoli novo infrastrukturo je potrebno predhodno uskladiti z vsemi nosilci urejanja prostora, predvsem pa z ZVKDS in ZRSVN.

Pri določitvi ustrezne mešanice dopustnih rekreativnih dejavnosti bodo potrebe teh rekreativcev upoštevane pri razvoju infrastrukture in umeščanju storitev. Na primer:

- obstoječa peš poti od gradu do Trubarjeve domačije in v ostale smeri (do Spodnjega gradu oz. Starega gradu, turjaškega pokopališča, cerkve sv. Ahaca na Malem Ločniku);
- obstoječa pot do Bajdinških slapov, dostop do slapa Kobilji curek in drugih naravnih znamenitosti v okolici;
- poti za tek (trail);
- lokostrelske poti.

Teren v okolici gradu Turjak je kot ustvarjen za različne oblike rekreacije po ozkih gozdnih poteh (tek, pohodništvo, orientacijski tek itd.), saj gre za zelo razgiban teren, ki nudi lep razgled na dolino Želimeljščice in na hrib Kurešček. Ob urejanju poti, je potrebno predhodno njihov obseg in način uskladiti z ZVKDS in ZRSVN.

4.3.3.13. Uporaba nemotoriziranih poti - kolesarjenje

Odsotnost krovne usmeritve za sistem poti sta povzročila neučinkovit sistem poti, ki pomembno vpliva na krajino. Lokalna skupnost se zaveda potenciala, ki ga prinašajo urejene kolesarske povezave. Te bodo služile trajnostni mobilnosti in razvoju turizma v občini in drugje. Ministrstvo za infrastrukturo je v letu 2019 naročilo izdelavo Projektne naloge za izdelavo projektne dokumentacije IZP, PZI in DGD projekta Glavne kolesarske povezave G-9 na območju občine Velike Lašče. Slednja v sklopu sprejetega Seznama državnih kolesarskih povezav ureja kolesarsko povezavo G-9 od vstopne točke na meji občin Škofljica in Velike Lašče na eni strani in izstopne točke na meji občin Velike Lašče in Ribnica. Trenutni kolesarski režim na območju občine Velike Lašče poteka po glavni državni cesti G2-106 (cesta Ljubljana - Kočevje), po lokalnih cestah in po neurejenih lokalnih poteh. Zaradi močnih prometnih tokov na glavni cesti G2-106 je souporaba te ceste za kolesarje neustrezna in ne omogoča varnega kolesarskega prometa. Na relaciji vstopa na meji občine Škofljica do Turjaka gre ena od variant trase v tej nalogi tudi mimo gradu Turjak. Obe varianti se združita v kraju Turjak pri zgornjem parkirišču (bivši Zadružni dom), kjer trasa nato v nadaljevanju vodi mimo kraja Rašica. S tem kolesarska

trasa poveže grad Turjak s Trubarjevo domačijo, kar predstavlja dodano vrednost te kolesarske poti. Že sedaj sta destinaciji med seboj povezani, saj je z nakupom ene vstopnice možen ogled Trubarjeve domačije in gradu Turjak.

4.3.3.14. Načrt ukrepanja v primeru naravnih in drugih nesreč: ohranjanje dediščine v izrednih razmerah

Naravne in druge nesreče so nepredvidljivi dogodki, ki lahko ogrozijo človeška življenja in povzročijo škodo na nepremičninah, premičninah, infrastrukturi in okolju. Zato je ključno, da imajo organizacije, skupnosti in države pripravljene Načrte ukrepanja in ravnanja v primeru naravnih in drugih nesreč (v nadaljevanju: načrt ukrepanja), ki omogočajo učinkovito in usklajeno delovanje v takšnih situacijah. Spodaj navedeno predstavlja pomembne vidike priprave načrta ukrepanja, vključno z analizo tveganj, opredelitvijo odgovornosti, načrtovanjem komunikacije in usposabljanjem.

1. ANALIZA OGROŽENOSTI

Prvi korak pri pripravi načrta ukrepanja je temeljita analiza ogroženosti kulturnega spomenika. To vključuje identifikacijo potencialnih nevarnosti, ki lahko ogrožajo spomenik, kot so potresi, neurja, požari, ipd. Poleg tega je treba oceniti tudi dejavnike tveganja, kot so geografska lega spomenika, starost in stabilnost gradbenih materialov ter prisotnost morebitnih nevarnih snovi v neposredni okolici kulturnega spomenika.

2. IZDELAVA NAČRTA UKREPANJA

Na podlagi analize ogroženosti je treba izdelati načrt ukrepanja, ki vsebuje jasno določene korake in strategije za izredne razmere. Glavni cilj načrta je preprečiti poškodbe kulturnega spomenika ali vsaj zmanjšati njihov obseg v primeru nesreč. Pri izdelavi načrta ukrepanja morata izdelovalec in upravljavec sodelovati z ZVKDS in drugimi, ki so vključeni v sistem zaščite in reševanja (gasilci, civilna zaščita, lokalna skupnost itd.).

Ključni elementi načrta vključujejo:

2.1. Preventivni ukrepi, da do nesreče ne pride ali da se v največji možni meri zmanjša možnost njenega pojava:

- a) pred nesrečo je treba ustrezno dokumentirati kulturni spomenik, vključno z zbiranjem arhivskih podatkov, fotografij, načrtov, izvedenskih ocen in drugih relevantnih informacij. To omogoča lažjo obnovo in rekonstrukcijo v primeru poškodb;
- b) izdelava popolnega inventarja kulturnega spomenika z vso opremo je ključna za sledenje obsegu in strukturi nastale škode v primeru nesreče. Ta inventar mora biti ažuren in dostopen vsem ustreznim institucijam in organizacijam.

c) vsak kulturni spomenik mora imeti načrt evakuacije ljudi in opreme spomenika, ki določa postopke in odgovornosti v primeru nesreče. V načrtu je treba upoštevati tudi varnost obiskovalcev in osebja, ki bi lahko bili v spomeniku v času nesreče.

2.2. Interventni ukrepi, ki se izvajajo ob pojavu nesreče za čim uspešnejšo zmanjšanje škode:

a) v primeru nesreče je treba nemudoma izvesti hitro oceno škode na kulturnem spomeniku. S tem se zagotovi, da se takoj začnejo izvajati ustrezni ukrepi za zaščito in obnovo spomenika;

b) določitev prioritete ukrepov, ki jih izvede/določi z načrtom ukrepanja določena oseba, za čim bolj uspešno reševanje premoženja in ljudi, glede na vrsto nesreče.

2.3. Sanacijski ukrepi potrebni za odpravo posledic škode:

a) hitra aktivacija vseh pristojnih strokovnih služb takoj po prenehanju nevarnosti za natančno oceno obsega škode in določitev potrebnih ukrepov za njeno sanacijo;

b) zagotovitev strokovno usposobljenih izvajalcev in sredstev za njeno izvedbo;

c) sodelovanje z lokalno skupnostjo je pomembno pri načrtovanju in izvedbi ukrepov za zaščito spomenika.

3. IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Ukrepanje v primeru nesreč zahteva strokovno znanje in usposobljeno osebje. Zato je ključnega pomena izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov za dediščino ter drugih relevantnih poklicev, kot so gasilci, policisti, arhitekti, restavratorji ipd. Ti strokovnjaki morajo biti seznanjeni z načrtom ukrepanja in usposobljeni za izvajanje potrebnih ukrepov v izrednih razmerah, da se čim bolj omili morebitna škoda, ki bi nastala na kulturnem spomeniku v primeru izrednih dogodkov. O nevarnostih in ukrepanju v primeru nesreč je potrebno izobraževati tudi zaposlene v spomeniku in obiskovalce.

4. REDNO PREVERJANJE IN POSODOBITVE

Načrt ukrepanja ni statičen dokument, temveč se mora redno preverjati in novelirati. Analiza ogroženosti se mora izvajati periodično, da se identificirajo obstoječe in morebitne nove nevarnosti. Prav tako je potrebno preveriti učinkovitost načrta in izvesti morebitne izboljšave ter prilagoditve na podlagi pridobljenih izkušenj.

Načrt ukrepanja in ravnanja v primeru naravnih in drugih nesreč je torej "neprekinjen cikel načrtovanja, organiziranja, usposabljanja, opremljanja, vaj, ocenjevanja in izvajanja korektivnih ukrepov v prizadevanju za zagotovitev učinkovite koordinacije med odzivom na incident²«. Priprava načrta ukrepanja je kompleksen proces in zahteva sodelovanje strokovnjakov iz različnih področij, kot so varnost, zdravstvo, gasilstvo, varstvo dediščine itd. Načrt ukrepanja v primeru naravnih in drugih nesreč pri kulturnih spomenikih je ključnega pomena za ohranjanje naše dragocene kulturne dediščine. Z ustrezno analizo ogroženosti, izdelavo načrta ukrepanja, izobraževanjem in usposabljanjem ter rednim preverjanjem in posodobitvami lahko učinkovito zaščitimo kulturne spomenike pred nepredvidljivimi dogodki. S tem zagotavljamo, da se naša dediščina ohranja za prihodnje generacije in da še naprej bogati našo kulturo in identiteto.

² Vir: <https://resources.culturalheritage.org/heritagepreservationemergencyreports/wp-content/uploads/sites/16/2017/06/PreparingtoPreserveActionPlan.pdf>

5. UPRAVLJALSKA STRUKTURA

5.1. Opredelitev upravljanja

Na podlagi Zakona o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti (Uradni list RS, št. 11/18 in 79/18, v nadaljevanju: ZSPDSLS-1) upravljanje stvarnega premoženja pomeni skrb za pravno in funkcionalno urejenost, investicijska vzdrževalna dela, priprava, organiziranje in vodenje investicij v vseh fazah investicijskega procesa, oddajanje v najem, obremenjevanje s stvarnimi pravicami, dajanje stvarnega premoženja v uporabo in podobno.

Na podlagi ZVKD-1 je upravljanje opredeljeno kot izvajanje nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bila stvar razglašena za spomenik, in obsega predvsem vodenje in organiziranje vzdrževanja, uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti in spremljanje stanja.

5.2. Opredelitev upravljavcev nepremičnega premoženja države

Na podlagi 12. člena ZSPDSLS-1 so upravljavci nepremičnega premoženja države državni organi in osebe javnega prava, ki jih kot upravljavce določi Vlada Republike Slovenije s sklepom ali jim je pravica upravljanja nepremičnega premoženja države podeljena z zakonom, podzakonskim predpisom ali aktom o ustanovitvi, ki ga sprejme Vlada RS. Na podlagi 62. člena ZSPDSLS-1 se nepremično premoženje v lasti države, ki ga začasno ne potrebuje noben upravljavec ali uporabnik, lahko odda v najem.

Na podlagi 73. člena Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – Zdeb in 105/22 – ZZNŠPP, v nadaljevanju: ZUJIK) se z aktom o ustanovitvi javnega zavoda na področju kulture določijo nepremičnine in oprema, ki se dajo kot del javne kulturne infrastrukture v upravljanje javnemu zavodu za izvajanje dejavnosti, za katero je ustanovljen. Država lahko odda del javne kulturne infrastrukture v upravljanje javnemu zavodu na področju kulture s pogodbo brez javnega razpisa, če se s tem zagotovi najbolj racionalna uporaba javne kulturne infrastrukture.

Na podlagi 59. člena ZVKD-1 mora lastnik oziroma posestnik zagotoviti upravljanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi neposredno ali tako, da ga poveri upravljavcu. Upravljavca morajo imeti vsi spomeniki, ki so varovani na podlagi mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Republika Slovenija, in vsa spomeniška območja. Akt o razglasitvi spomenika lahko predvidi upravljavca tudi za druge spomenike. V skladu z aktom o razglasitvi spomeniškega območja lahko organ, ki je izdal akt o razglasitvi, sam neposredno upravlja spomeniško območje v režijskem obratu, ustanovi v ta namen javni

zavod, poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je ustanovljen z namenom upravljanja spomenikov in spomeniških območij, ali poveri upravljanje fizični ali pravni osebi na podlagi predpisov, ki urejajo javno-zasebno partnerstvo.

Strategija kulturne dediščine 2020-2023 predvideva ustanovitev sklada za upravljanje kulturnih spomenikov v državni lasti.

Na podlagi navedenih zakonskih možnosti in omejitev ter ugotovitev o realnem stanju (ne obstajajo: režijski obrat, javni zavod na področju kulture, javni zavod za upravljanje spomenikov oziroma sklad za upravljanje kulturnih spomenikov v državni lasti) je edina trenutna možnost, da Ministrstvo za kulturo na podlagi ZSPDSLS-1 odda grad Turjak zasebnemu najemniku, na podlagi javnega razpisa oziroma javnega zbiranja ponudb.

5.3. Upravljaec gradu Turjak, njegove naloge in pristojnosti

Grad Turjak je v lasti Republike Slovenije in v upravljanju Ministrstva za kulturo, na podlagi 4. člena ZLKSDL. Upravljaec Ministrstvo za kulturo skrbi za pravno in funkcionalno urejenost nepremičnin, izvaja potrebna investicijska vzdrževalna dela, pripravlja, organizira in vodi investicijo v projekt celovite obnove in oživitve gradu Turjak s parkom in pripadajočimi pristavami in oddaja obnovljeni del gradu v najem, s čimer je zagotovljena njegova uporaba, dostopnost, predstavljanje javnosti in spremljanje stanja.

Ministrstvo za kulturo je grad Turjak leta 2019 oddalo v najem zasebni gospodarski družbi Delo osvobaja d.o.o. Najemna pogodba je sklenjena za določen čas 5 let od sklenitve pogodbe do avgusta 2024. Po izteku najemnega razmerja za določen čas bo nepremično premoženje ponovno oddano v najem, na podlagi novega, predhodno izvedenega postopka oddaje v najem.

Namen oddaje v najem po veljavni pogodbi je še pred celovito obnovo gradu zagotoviti ohranjanje, varstvo, primerno predstavljanje in večji obisk javno dostopnega gradu Turjak, in sicer tako, da se v njem opravlja dejavnost, ki povečuje njegovo prepoznavnost, razvojne možnosti kraja in omogoča redno vzdrževanje kompleksa. Nepremičnine so oddane v najem zaradi smotrnega gospodarjenja z njimi, prezentacije kulturne dediščine in omogočanja različnih kulturnih, izobraževalnih, zabavnih, gostinskih in turističnih dejavnosti.

Najemnik je bil izbran na podlagi razvojnega programa, ki ga je predložil v ponudbi in mora najeti del gradu Turjak uporabljati za opravljanje dejavnosti in na način, kot je navedel v razvojnem programu. Vsako poslovno leto, najkasneje do 31. 3., mora

najemnik predložiti Ministrstvu za kulturo poročilo o realizaciji zavez iz razvojnega programa in finančno poročilo najemnika (obratovalni in vzdrževalni stroški, prihodki iz trženja gradu,...). Najemnika bremenijo obratovalni stroški, ki obsegajo stroške ogrevanja, dnevnega čiščenja, vodarine in kanalščine, elektrike, odvoza smeti, čiščenja dovodne poti, stroški sanitarnih pregledov, dezinfekcije in deratizacije, vzdrževanje dvigala in vseh priključkov na skupne instalacije stavbe, kot so dotoki in odtoki vode, električne, dimovodne, prezračevalne, ogrevalne, telefonske, požarnovarnostne in druge instalacije, čiščenje zračnikov, popravila ključavnic, oken in vrat in zamenjava razbitih stekel, če je povzročitelj škode neznan, varovanja, nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča (oziroma davka na nepremičnino), druge dajatve vezane na nepremičnino, zavarovanja, stroške upravljanja in morebitne druge obratovalne stroške. Najemnik je v zimskem času dolžan na primerni temperaturi ogrevati celotno nepremičnino, v izogib poškodbam na kulturnem spomeniku zaradi zmrzali in nizkih temperatur. Skrbeti mora tudi za urejenost, košnjo in vzdrževanje dela notranjega dvorišča. Najemnik je v zimskem času na dovodni poti, ki leži na delu parcele št. *4, k.o. 1711 Turjak, dolžan poskrbeti za odstranjevanje snega. Najemnik je dolžan vzdrževati predmet najema kot dober gospodar v skladu s pogodbo in veljavnimi predpisi.

Najemnik mora ves čas trajanja najemne pogodbe zagotavljati ustrezno kadrovske usposobljenosti za upravljanje dediščine in izvajanje dejavnosti. Prav tako mora zagotoviti odprtost in dostop do kulturnega spomenika skladno z varstvenim režimom kulturnega spomenika in usmeritvami Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

V prvi polovici leta 2024 bo Ministrstvo izvedlo postopek oddaje v najem za obnovljeni del gradu Turjak, da bo pogodba podpisana pred iztekom sedaj veljavne. Grad bo oddan v najem za določen čas, do dokončanja celovite obnove in izvedbe novega postopka oddaje v najem za celotni kompleks gradu Turjak, ki bo po obnovi oddan v najem enemu najemniku.

Postopek oddaje v najem celotnega gradu Turjak z obstoječimi in novimi vsebinami in programi bo izveden v sredini leta 2025. Najemna pogodba bo podpisana pred koncem leta 2025. V naslednje pol leta bosta morala Ministrstvo za kulturo kot upravljalec in izbrani najemnik urediti vse potrebno za zagon dejavnosti in oživitve gradu Turjak. Otvoritev obnovljenega gradu mora biti izvedena najkasneje do 30. 6. 2026.

Upravljanje gradu Turjak prispeva k varstvu kulturne dediščine, trajnostnemu razvoju lokalne skupnosti ter uspešnemu gospodarjenju z državnim premoženjem. V obdobju veljavnosti tega načrta upravljanja bo upravljanje temeljilo na ciljih, usmeritvah in

akcijskemu načrtu, kot je opredeljeno v tem načrtu upravljanja. Skozi upravljanje bo potrebno poiskati sinergije med vsemi deležniki, lastniki zemljišč in dejavnostmi, ki se izvajajo na gradu Turjak, širšem območju gradu Turjak, njegovem vplivnem območju in območju občine Velike Lašče.

5.4. Potrebna organizacijska, kadrovska struktura ter kadrovski načrt pri najemniku / pogodbenemu upravljalcu

V načrtu upravljanja je potrebno organizacijsko in kadrovsko strukturo ločiti na dva dela. Prvi del (Tabela 3) je prikaz trenutnega stanja, se pravi s trenutnim najemnikom, podjetjem Delo osvobaja d.o.o., v nadaljevanju (Tabela 4) pa je prikaz predvidene organizacijske in kadrovske strukture po obnovi gradu, se pravi po 1. 7. 2026.

Tabela 3: Kadrovski načrt trenutnega najemnika gradu, podjetje Delo osvobaja d.o.o. za obdobje januar 2024 do junij 2026

Delovno mesto	Naloge	Delež zaposlitve		
		2024	2025	2026*
Strokovni sodelavec/ka za program	Organizacija in vodenje upravljanja, priprava letnega programa in poročil, zagotavljanje vzdrževanja, koordinacija deležnikov, razvoj vsebin	1,00	1,00	1,00
Gostinski delavec/ka	Organizacija in postrežba v gostinskem lokalu, prodaja spominkov in lokalnih izdelkov, storitev in programov, podajanje informacij	1,00	1,00	1,00
Skupaj redno zaposlenih		2,00	2,00	2,00

Opomba *: stanje do konca obnove gradu, do 30. 6. 2026

Tabela 4: Predvideni kadrovski načrt po obnovi gradu, po 1.7.2026

Delovno mesto	Naloge	Delež zaposlitve		
		2026**	2027	2028
Strokovni sodelavec/ka za program	Razvoj, organizacija in vodenje programov	1,00	1,00	1,00
Receptor/ka	Sprejemanje in usmerjanje gostov, organizacija rezervacij	1,00	1,00	1,00

Delovno mesto	Naloge	Delež zaposlitve		
		2026**	2027	2028
Gostinski delavec/ka	Organizacija in postrežba v gostinskem lokalu, prodaja spominkov in lokalnih izdelkov, storitev in programov, podajanje informacij, organizacija in priprava obrokov, razvoj kulinarike	1,00	1,00	1,00
Sobar/ica	Čiščenje hotelskih namestitev v gradu in bivšem Lovskem domu	1,00	1,00	1,00
Vzdrževalec/ka	Vzdrževanje gradu, vzdrževanje parka ter priprava obrokov, pomoč pri nastanitvi gostov	1,00	1,00	1,00
Skupaj redno zaposlenih		5,00	5,00	5,00
Zunanji sodelavci: študentje, upokojenci, prostovoljci in drugi	Vodiči, informatorji, vodje delavnic, pomočniki v gostinskem delu, pomočniki na prireditvah in dogodkih, redarji, ...	Njihovo število variira in bo odvisno od trenutnih potreb.		

Opomba** - podatki od 1.7.2026 dalje, po celostni obnovi gradu Turjak

6. NAČRT DELOVANJA S FINANČNIM OKVIRJEM

6.1. Petletni letni načrt z oceno stroškov in virov

Za petletni načrt delovanja je pripravljen finančni okvir, v katerem so na osnovi pridobljenih podatkov o obstoječih dejavnostih in načrtovanih prostorskih ter vsebinskih možnostih obnovljenega gradu ter izraženih interesih in možnostih deležnikov oblikovani predlogi za načrtovane prihodke (vire) in stroške za obdobje 2024 - 2028, pri čemer so za leto 2026 upoštevani polovični prihodki (po zaključku celostne prenove gradu, od 1. 7. 2026 dalje).

Načrtovani finančni okvir je vodilo upravljavcu za definiranje izhodišč in nadzora, da bo pri izvajanju načrtovanih aktivnosti zagotovljena ustrezna likvidnost in ravnanje po načelu dobrega gospodarja.

Finančni okvir je prikazan v tem načrtu upravljanja v tabeli prihodkov najemnika, stroškov najemnika, prihodkov lastnika ter stroškov lastnika in je skupaj s spodaj opredeljenimi izhodišči zasnovan tako, da se ga lahko neprestano izboljšuje.

Načrtovani prihodki (viri) in stroški skupaj z opisanimi izhodišči usmerjajo upravljalca k pozitivnemu poslovanju in ga hkrati motivirajo za izvajanje sistema izboljšav ter ustvarjanje možnosti za kreiranje dodatnih finančnih virov, ki so lahko vir za pridobivanje novih projektov, namenjenih novim znanjem, izboljšavam in krepitvi kakovosti.

Krepitev novih znanj, partnerstev, izboljšav, prepoznavnosti in kakovosti lahko obnovljeni grad Turjak promovira kot enega ključnih nosilcev bodočega razvoja.

6.1.1. Načrt dejavnosti upravljanja

Načrt dejavnosti upravljanja je razdeljen na dva sklopa:

a.) Ustvarjanje prihodkov z upravljanjem že obnovljenega dela gradu v obdobju januar 2024 do junij 2026 (izhodišče so podatki obstoječega najemnika iz njegovih poročil):

PRIHODKI NAJEMNIKA	upravljanje že obnovljenega dela gradu / število mesecev v letu				upravljanje celotnega gradu / število mesecev v letu			ocena prihodkov € / mesec	upravljanje že obnovljenega dela gradu / prihodki / €					
	Do katere mere je možno uporabljati grad	še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti	upravljanje celotnega gradu			prihodki / enoto	še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti	
			jan-jun 2024	jul- dec 2024		2025	jan-jun 2026				jul-dec 2026	2027		2028
1. GRAD														
Program/prireditve								<i>poročani prihodki obstoječega najemnika gradu za leto 2022</i>	<i>predpostavka 10 % povečanja prihodkov (glede na prejete prihodke za leto 2022)</i>					
Vodeni ogledi in doživetja	6	6	12	6	6	12	12	2.676,00	17.661,60	17.661,60	35.323,20	17.661,60		
Prireditve	6	6	12	6	6	12	12	2.770,00	18.282,00	18.282,00	36.564,00	18.282,00		
Trgovina s spominki	6	6	12	6	6	12	12	1.000,00	6.600,00	6.600,00	13.200,00	6.600,00		
Poroke	6	6	12	6	6	12	12	500,00	3.300,00	3.300,00	6.600,00	3.300,00		
Gostinstvo														
Prihodki gostinskega dela (krčma, kavarna, vinska klet)	6	6	12	6	6	12	12	2.772,00	18.295,20	18.295,20	36.590,40	18.295,20		
SKUPNO:									64.138,80	64.138,80	128.277,60	64.138,80		

STROŠKI NAJEMNIKA	upravljanje že obnovljenega dela gradu / št. mesecev v letu				OCENA STROŠKOV/mesec poročani stroški obstoječega najemnika	upravljanje že obnovljenega dela gradu / stroški / €					
	še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti		mesečni stroški	še ni gradnje		potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti
		jan-jun 2024	jul-dec 2024				2025	jan-jun 2026	jan-jun 2024	jul-dec 2024	
1. Organizacija programa					mesečni stroški						
Strokovni sodelavec/ka za program	6	6	12	6	1.800,00		10.800,00	10.800,00	21.600,00	10.800,00	
Gostinski delavec/ka	6	6	12	6	1.800,00		10.800,00	10.800,00	21.600,00	10.800,00	
Vzdrževalec/ka							0,00	0,00	0,00	0,00	
Študentje					400,00		0,00	0,00	0,00	0,00	
Prostovoljci					200,00		0,00	0,00	0,00	0,00	
Izvedba programov	6	6	12	6	500,00		3.000,00	3.000,00	6.000,00	3.000,00	
Promocija	6	6	12	6	500,00		3.000,00	3.000,00	6.000,00	3.000,00	
SKUPAJ:							27.600,00	27.600,00	55.200,00	27.600,00	
	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	mesečni stroški	jan-mar 2024	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	
2. STROŠKI											
Varovanje za prireditve	6	6	12	6	250,00		1.500,00	1.500,00	3.000,00	1.500,00	
Prva pomoč za prireditve	6	6	12	6	150,00		900,00	900,00	1.800,00	900,00	
Nabava surovin za gostinski del	6	6	12	6	4.000,00		24.000,00	24.000,00	48.000,00	24.000,00	
Nabava materialov in surovin za nastanitve							0,00	0,00	0,00	0,00	
Druge storitve	6	6	12	6	200,00		1.200,00	1.200,00	2.400,00	1.200,00	
Stroški nabave spominkov	6	6	12	6	500,00		3.000,00	3.000,00	6.000,00	3.000,00	
SKUPAJ:							30.600,00	30.600,00	61.200,00	30.600,00	
	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	mesečni stroški	jan-mar 2024	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	
3. Nastanitev											
Receptor/ka											
Sobar/ica											
SKUPAJ:											

4. Obratovalni stroški									
Elektrika	6	6	12	6	1.100,00	6.600,00	6.600,00	13.200,00	6.600,00
Voda	6	6	12	6	150,00	900,00	900,00	1.800,00	900,00
Požarno varovanje	6	6	12	6	120,00	720,00	720,00	1.440,00	720,00
IKT	6	6	12	6	50,00	300,00	300,00	600,00	300,00
Nadomestilo za stavbno zemljišče	6	6	12	6	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Najemnina	6	6	12	6	650,00	3.900,00	3.900,00	7.800,00	3.900,00
Dvigalo reševanje	6	6	12	6	20,00	120,00	120,00	240,00	120,00
IPF, RTV, SAZAS	6	6	12	6	50,00	300,00	300,00	600,00	300,00
Energija za ogrevanje	6	6	12	6	860,00	5.160,00	5.160,00	10.320,00	5.160,00
Potrošni material	6	6	12	6	100,00	600,00	600,00	1.200,00	600,00
SKUPAJ:						18.600,00	18.600,00	37.200,00	18.600,00
SKUPNO:						76.800,00	76.800,00	153.600,00	76.800,00

PRIHODKI LASTNIKA	upravljanje že obnovljenega dela gradu / št. mesecev v letu				ocena prihodkov € / mesec	upravljanje že obnovljenega dela gradu / prihodki / €			
	še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti		še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti
Do katere mere je možno uporabljati grad	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	prihodki / enoto	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026
Najemnina	6	6	12	6	650,00	3.900,00	3.900,00	7.800,00	3.900,00
SKUPNO:						3.900,00	3.900,00	7.800,00	3.900,00

STROŠKI LASTNIKA	upravljanje že obnovljenega dela gradu / št. mesecev v letu				OCENA STROŠKOV / mesec		upravljanje že obnovljenega dela gradu / stroški /EUR			
	Do katere mere je možno uporabljati grad	še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti		še ni gradnje	potek gradbenih del		opremljanje začetek dejavnosti
	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	mesečni stroški	mesečni strošek	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026
1. Investicijsko vzdrževalna dela										
Letni stroški ocena za neobnovljene dele	6	6	12	6			274.134,00	585.933,00	7.845.840,00	1.560.241,00
SKUPAJ:							274.134,00	585.933,00	7.845.840,00	1.560.241,00
2. Redna vzdrževalna dela	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026	mesečni stroški	mesečni strošek	jan-jun 2024	jul-dec 2024	2025	jan-jun 2026
Letni stroški ocena	6	6	12	6	250,00	800,00	1.500,00	1.500,00	3.000,00	1.500,00
SKUPAJ:							1.500,00	1.500,00	3.000,00	1.500,00
SKUPNO:							275.634,00	587.433,00	7.848.840,00	1.561.741,00

Izračun prihodkov upravljanja že obnovljenega gradu za obdobje izvajanja investicije je izdelan na predpostavki, da bo lahko najemnik povečal prihodke za 10% glede na poročane podatke o poslovanju za leto 2022. Upoštevano je tudi dejstvo, da se bodo v tem obdobju na gradu izvajala gradbena dela in bo verjetno omejeno koriščenje gradu. Zato izvedeni izračuni kažejo več nastalih stroškov, kot prihodkov in je zato smiselno pretehtati, ali je smotrno za ta čas sploh oddati grad v najem.

b.) Ustvarjanje prihodkov z upravljanjem gradu, pristav in grajskega parka – vse po zaključeni prenovi leta 2026:

PRIHODKI NAJEMNIKA	upravljanje celotnega gradu / število mesecev v letu			ocena prihodkov € / mesec		upravljanje celotnega gradu / prihodki / €		
	upravljanje celotnega gradu					upravljanje celotnega gradu		
Do katere mere je možno uporabljati grad								
	jul-dec 2026	2027	2028	prihodki/enoto	prihodki/enoto	jul-dec 2026	2027	2028
1. GRAD								
Program/prireditve				<i>poročani prihodki obstoječega najemnika gradu za leto 2022</i>	<i>za programe in gostinstvo je prevideno 50% povečanje prihodkov (glede na prejete podatke za 2022)</i>			
Vodeni ogledi in doživetja	6	12	12	2.676,00	4.014,00	24.084,00	48.168,00	48.168,00
Prireditve	6	12	12	2.770,00	4.155,00	24.930,00	49.860,00	49.860,00
Trgovina s spominki	6	12	12	1.000,00	1.500,00	9.000,00	18.000,00	18.000,00
Poroke	6	12	12	500,00	750,00	4.500,00	9.000,00	9.000,00
Gostinstvo								
Prihodki gostinskega dela (krčma, kavarna, vinska klet)	6	12	12	2.772,00	4.158,00	24.948,00	49.896,00	49.896,00
Nastanitev								
Prenočišča/ št nočitev	6	12	12		5.200,00	31.200,00	62.400,00	62.400,00
3. PRISTAVE								
Prenočišča	6	12	12		4.100,00	24.600,00	49.200,00	49.200,00
Izposoja koles	6	12	12		700,00	4.200,00	8.400,00	8.400,00
4. GRAJSKI PARK								
Program gozdna kopel	6	12	12		1.500,00	9.000,00	18.000,00	18.000,00
Program gozdna šola	6	12	12		1.000,00	6.000,00	12.000,00	12.000,00
Dogodki	6	12	12		3.200,00	19.200,00	38.400,00	38.400,00
SKUPNO:						181.662,00	363.324,00	363.324,00

STROŠKI NAJEMNIKA	upravljanje celotnega gradu / št. mesecev v letu			ocena prihodkov / mesec		upravljanje celotnega gradu / stroški / EUR		
	upravljanje celotnega gradu			poročani stroški obstoječega najemnika gradu za leto 2022		upravljanje celotnega gradu		
	jul-dec 2026	2027	2028	mesečni stroški	mesečni strošek	jul-dec 2026	2027	2028
1. Organizacija programa								
Strokovni sodelavec za program	6	12	12	1.800,00	2.500,00	15.000,00	30.000,00	30.000,00
Gostinski delavec	6	12	12	1.800,00	1.800,00	10.800,00	21.600,00	21.600,00
Vzdrževalec	6	12	12	0,00	1.500,00	9.000,00	18.000,00	18.000,00
Študentje	6	12	12	400,00	400,00	2.400,00	4.800,00	4.800,00
Prostovoljci	6	12	12	200,00	200,00	1.200,00	2.400,00	2.400,00
Izvedba programov	6	12	12	500,00	1.000,00	6.000,00	12.000,00	12.000,00
Promocija	6	12	12	500,00	500,00	3.000,00	6.000,00	6.000,00
SKUPAJ:						47.400,00	94.800,00	94.800,00
	jul-dec 2026	2027	2028	mesečni stroški	mesečni strošek	jul-dec 2026	2027	2028
2. STROŠKI								
varovanje za prireditve	6	12	12	250,00	400,00	2.400,00	4.800,00	4.800,00
prva pomoč za prireditve	6	12	12	150,00	300,00	1.800,00	3.600,00	3.600,00
nabava surovin za gostinski del	6	12	12	4.000,00	6.000,00	36.000,00	72.000,00	72.000,00
nabava materialov in surovin za nastanitve	6	12	12	0,00	2.500,00	15.000,00	30.000,00	30.000,00
druge storitve	6	12	12	200,00	500,00	3.000,00	6.000,00	6.000,00
stroški nabave spominkov	6	12	12	500,00	600,00	3.600,00	7.200,00	7.200,00
SKUPAJ:						61.800,00	123.600,00	123.600,00
	jul-dec 2026	2027	2028	mesečni stroški	mesečni strošek	jul-dec 2026	2027	2028
3. Nastanitev								
receptor/ka	6	12	12		1.500,00	9.000,00	18.000,00	18.000,00
Sobar/ica	6	12	12		1.500,00	9.000,00	18.000,00	18.000,00
SKUPAJ:						18.000,00	36.000,00	36.000,00
	jul-dec 2026	2027	2028	mesečni stroški	mesečni strošek	jul-dec 2026	2027	2028
4. Obratovalni stroški								

Elektrika	6	12	12	1.100,00	1.800,00	10.800,00	21.600,00	21.600,00
Voda	6	12	12	150,00	500,00	3.000,00	6.000,00	6.000,00
Požarno varovanje	6	12	12	120,00	500,00	3.000,00	6.000,00	6.000,00
IKT	6	12	12	50,00	430,00	2.580,00	5.160,00	5.160,00
nadomestilo za stavbno zemljišče najemnina	6	12	12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
dvigalo reševanje	6	12	12	650,00	2.000,00	12.000,00	24.000,00	24.000,00
IPF, RTV, SAZAS	6	12	12	20,00	20,00	120,00	240,00	240,00
energija za ogrevanje	6	12	12	50,00	50,00	300,00	600,00	600,00
potrošni material	6	12	12	860,00	1.800,00	10.800,00	21.600,00	21.600,00
SKUPAJ:				100,00	1.800,00	10.800,00	21.600,00	21.600,00
						53.400,00	106.800,00	106.800,00
SKUPNO:						180.600,00	361.200,00	361.200,00

PRIHODKI LASTNIKA	upravljanje celotnega gradu / število mesecev v letu			ocena prihodkov € / mesec	upravljanje celotnega gradu / prihodki / €		
	upravljanje celotnega gradu				upravljanje celotnega gradu		
Do katere mere je možno uporabljati grad	jul-dec 2026	2027	2028	prihodki/mesec	jul-dec 2026	2027	2028
Najemnina	6	12	12	2000,00	12.000,00	24.000,00	24.000,00
SKUPNO:					12.000,00	24.000,00	24.000,00

STROŠKI LASTNIKA	upravljanje celotnega gradu / št. mesecev v letu			ocena stroškov € / mesec	upravljanje celotnega gradu / stroški / €		
	upravljanje celotnega gradu				upravljanje celotnega gradu		
	jul-dec 2026	2027	2028	mesečni strošek	jul-dec 2026	2027	2028
Redna vzdrževalna dela							
Letni stroški ocena	6	12	12	250,00	1.500,00	3.000,00	3.000,00
SKUPNO:					1.500,00	3.000,00	3.000,00

Izračun prihodkov in stroškov za upravljanje celotnega gradu po izvedeni obnovi je z vidika najemnika izdelan na predpostavki, da se prihodki za gostinski del in prireditve povečajo za 50 % glede na poročane prihodke sedanjega najemnika. Prihodki za nove vsebine so izdelani na podlagi predpostavk in poznavanja primerljivih vsebin na podobnih lokacijah. Razlika med prihodki in stroški je pozitivna.

c.) Upravljanje stroškov osebja in zunanjih storitev

Načrtovani prihodki in program bodo realizirani z strukturo osebja (redno zaposlenih, prostovoljcev in študentov) in zunanjih izvajalcev storitev, ki so predstavljeni v Tabeli 3 in Tabeli 4.

Podrobna struktura načrtovanih mesečnih / letnih stroškov je razvidna iz finančne tabele stroškov in prihodkov.

6.1.2. Načrt investicijsko vzdrževalnih del

Za potrebe izdelave finančnega okvirja je ocena investicijsko vzdrževalnih del razdeljena na dva dela:

- izvedba projekta celovite obnove gradu Turjak s pripadajočimi pristavami in parkom
- investicijsko vzdrževalna dela na do sedaj obnovljenem delu gradu.

Ministrstvo za kulturo je v letu 2021 začelo izvajati projekt celovite obnove gradu Turjak s pripadajočimi pristavami in parkom. Ocenjena vrednost projekta je 10.433.934,25 EUR. Projekt se sofinancira v okviru Načrta za okrevanje in odpornost iz sredstev NOO v višini 8.514.153,78 EUR in integralnih sredstev Ministrstva za kulturo v višini 1.919.780,47 EUR. Projekt se mora skladno z zahtevami NOO zaključiti do 30. 6. 2026.

Za obnovo gradu in parka je izdelana IZP, DGD in PZI projektna dokumentacija in pridobljeno gradbeno dovoljenje. Izvesti je potrebno gradbeno-obrtniška dela na gradu, pristavah, konjušnici in v parku, urediti park, pridobiti uporabno dovoljenje, izbrati najemnika na podlagi ponudbe in razvojnega programa ter opremiti prostore za izvajanje programa, ki je določen v konservatorskem načrtu in idejnem projektu. Predstavitev terminskega plana obnove gradu Turjak in investicijsko vzdrževalnih del po vsebini in letih so prikazani v prilogi na koncu načrta upravljanja. Investicijsko vzdrževalna dela na do sedaj obnovljenem delu gradu se izvajajo po potrebi.

6.1.3. Načrt rednih vzdrževalnih del in obratovalnih stroškov

Redna vzdrževalna dela izvaja vsakokratni najemnik v skladu z najemno pogodbo. Po izvedbi celovite obnove bodo najemnika bremenili obratovalni stroški za grad, pripadajoče

pristave in park skladno z novo sklenjeno pogodbo. Obratovalni stroški za grad Turjak po izvedeni obnovi so ocenjeni na 361.200,00 EUR letno in bodo predvidoma obsegali stroške ogrevanja, dnevnega čiščenja, vodarine in kanalščine, elektrike, odvoza smeti, čiščenja dovozne poti, stroški sanitarnih pregledov, dezinfekcije in deratizacije, vzdrževanje dvigala in vseh priključkov na skupne instalacije stavbe, kot so dotoki in odtoki vode, električne, dimovodne, prezračevalne, ogrevalne, telefonske, požarnovarnostne in druge instalacije, čiščenje zračnikov, popravila ključavnic, oken in vrat in zamenjava razbitih stekel, če je povzročitelj škode neznan, varovanja, nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča (oziroma davka na nepremičnino), druge dajatve vezane na nepremičnino, zavarovanja, stroške upravljanja in morebitne druge obratovalne stroške. Najemnik bo v zimskem času dolžan na primerni temperaturi ogrevati vse nepremičnine, v izogib poškodbam na kulturnem spomeniku zaradi zmrzali in nizkih temperatur. Skrbeti bo moral za urejenost in vzdrževanje notranjega dvorišča ter urejenost, košnjo in vzdrževanje parka. Najemnik bo v zimskem času na dovozni poti dolžan poskrbeti za odstranjevanje snega. Najemnik bo dolžan vzdrževati najeti gradu, pristavo, konjušnico in vse nepremičnine znotraj kulturnega spomenika grad Turjak kot dober gospodar v skladu s pogodbo in veljavnimi predpisi.

Najemnik bo izvajal redna vzdrževalna dela skladno z Načrtom rednih vzdrževalnih del, ki bo pripravljen po izvedeni obnovi. Strošek rednih vzdrževalnih del za grad Turjak po izvedeni obnovi je ocenjen na 3.000,00 EUR letno.

6.2. Razvoj kulturno turističnih storitev za predstavitev gradu Turjak

Izvajanje dejavnosti na gradu Turjak bo zasledovalo načelom kakovostnega doživetja. Njegovo osnovo predstavljajo visoko kakovostna, razlikovalna, avtentična, zelena doživetja, z lokalnim karakterjem, izredno dodelanim pristopom in storitvijo ter z močno izraženo izkustveno in osebno noto. V ta namen bosta upravljavec in najemnik sledila kriterijem Slovenske turistične organizacije za rangiranje 5-zvezdičnih doživetij in vključitev v zbirko edinstvenih doživetij Slovenije (skrajšano SUE oz. Slovenia Unique Experience) pri oblikovanju inovativnih produktov: lokalno, avtentično, edinstveno, izkustveno, zeleno, butično, sezonalizacija in dobra digitalna izkušnja. Kriterije je mogoče doseči z inovativnimi pristopi k razvoju kulturno turističnih storitev, ki temeljijo na principih trajnostnega razvoja. Poleg kulturnih dogodkov in prireditev bo turistični produkt oplemeniten z e-mobilnostjo (izposoja e-koles), kulinarčno ponudbo srednjeveškega menija ter izdelki lokalnih proizvajalcev, doživetjem gradu preko virtualne resničnosti, sprehodom skozi obnovljeni park ter dostopom do vseh informacijah o gradu in njenih prebivalcih skozi čas. S tem bodo zagotovljeni vsi elementi celostnega turističnega

produkta, ki obiskovalcu ponudi lokalno, avtentično in edinstveno izkušnjo mikrodestinacije.

Navedene aktivnosti vodijo k rešitvam, ki bodo pomagale prizadevanjem upravljavca in najemnika gradu Turjak po širši predstavitvi in povečanju obiska, to pa bo dolgoročno doprineslo k ohranitvi snovne in nesnovne dediščine.

Naziv storitve	Opis	Predvideni način upravljanja
Prosti in organizirani ogledi gradu	Organizirani bodo kot vodeni ogledi in vodena doživetja tematskih zbirk gradu.	<p>Predvideni prihodki najemnika od vodenih ogledov in doživetij so v obdobju, ko grad še ni v celoti obnovljen, predvideni z 10% povečanjem, glede na poročano stanje sedanjega najemnika za leto 2022 (jan-jun 2024 – 17.661,60 EUR; jul-dec 2024 – 17.661,60 EUR; leto 2025 35.323,20 EUR; jan-jun 2026 – 17.661,60 EUR). V obdobju po prenovi pa so predvideni 50% večji prihodki, glede na poročano stanje najemnika za leto 2022 (jul-dec 2026 – 24.084,00 EUR; leto 2027 – 48.168,00 EUR in leto 2028 – 48.168,00 EUR).</p> <p>Predvideni večji prihodki od vodenih ogledov in doživetij, hkrati pomenijo tudi večje stroške za najemnika (večji stroški za plačilo strokovnega sodelavca/ko za programe, študente in prostovoljce, stroški zunanjih izvajalcev programov, druge storitev in večji obratovalni stroški).</p>
Muzejsko razstavnimi programi	Na voljo bodo z uporabo sodobnih tehnologij ali pa z vodičem /animatorjem.	Izvajanje vodenih ogledov in doživetij bo organizirano z zunanjimi strokovnimi izvajalci / vodniki - animatorji - interpretatorji.
Grajska krčma in nastanitvena ponudba ter izposoja e-koles	<p>Grajska krčma s tradicionalno, lokalno pridelano hrano.</p> <p>Namestitve v gradu bodo višjega cenovnega ranga, namestitve v pristavah bodo nižjega cenovnega ranga.</p>	<p>Za gostinsko ponudbo bo skrbel najemnik gradu.</p> <p>Namestitvena ponudba (grajske sobe in namestitve v pristavah) ter izposoja e-koles bo v pristojnosti najemnika.</p>
Trgovina s spominki in s ponudbo lokalnih izdelkov	Lokalni spominki in ponudba izdelkov iz lokalne samooskrbe.	Najemnik bo skrbel za založenost trgovine s spominki na temo gradu Turjak in poskrbel za čim večjo vključenost izdelkov lokalne ponudbe.

Naziv storitve	Opis	Predvideni način upravljanja
Sejmi - tržnica lokalnih izdelkov	Prvo leto načrtujemo organizacijo in izvedbo ene prireditve mesečno, drugo leto dveh prireditev mesečno in v vseh ostalih letih treh prireditev mesečno.	Najemnik bo organizator prireditev (sejmi, tržnice domačih izdelkov), kjer bo v sodelovanju z lokalnimi ponudniki popestril dogajanje na gradu.
Kulturno umetniški, zabavni, družabni in drugi dogodki	Predvidevamo, da se bo vsake prireditve udeležilo vsaj 30 obiskovalcev. V okviru teh prireditev bodo organizirani tudi sejmi - tržnica lokalnih izdelkov.	Za izvedbo kulturno umetniških, zabavnih, družabnih in drugih dogodkov bodo najeti zunanji izvajalci teh vsebin. Obiskovalci dogodkov bodo plačali vstopnino.
in organizacija porok	Načrtujemo, da bo prvo leto na gradu organiziranih in izvedenih 10 porok, drugo leto 15 in nato vsako naslednje leto 20. Prihodek bo ustvarjen z oddajo prostorov, organizacijo in izvedbo porok.	Ob posebnih primerih (dogodki na grajskem vrtu, organizacija porok) bo najemnik organiziral celoten dogodek. * V okviru izvajanja upravljanja gradu se bodo ponudile tudi dodatne možnosti, ki pa jih v našem finančnem izračunu nismo posebej opredelili.

6.3. Promocija in trženje

V okviru načrta upravljanja je predvidena vključitev:

- a.) strokovnega sodelavca/ko za program – je odgovoren/odgovorna za različne naloge, ki so povezane z načrtovanjem, razvojem in izvajanjem programa. Njegovo/njeno delo se lahko razlikuje glede na vrsto programa, vendar običajno zajema naslednje naloge:
1. načrtovanje programa: strokovni sodelavec/ka za program pomaga pri načrtovanju programa, kar lahko vključuje določanje ciljev, ciljnih skupin in proračuna,
 2. razvoj programa: po načrtovanju se strokovni sodelavec/ka za program loti razvoja programa. To lahko vključuje sodelovanje pri oblikovanju in izdelavi gradiva za program, kot so predstavitve, gradiva za usposabljanje in priročniki,
 3. izvajanje programa: ko je program pripravljen, strokovni sodelavec/ka za program skrbi za njegovo izvajanje. To vključuje organizacijo in izvedbo različnih aktivnosti, kot so dogodki, predavanja in različne delavnice,
 4. spremljanje programa: strokovni sodelavec/ka za program spremlja učinkovitost programa in zagotavlja, da se program izvaja v skladu z načrti.

Če se pojavijo težave, lahko sodelavec/ka sprejme ustrezne ukrepe za odpravljanje težav,

5. sodelovanje s partnerji: strokovni sodelavec/ka za program lahko sodeluje tudi s partnerji, ki so vključeni v program. To lahko vključuje sodelovanje s strokovnjaki na določenem področju ali z drugimi organizacijami, ki izvajajo podobne programe,
6. dokumentiranje programa: strokovni sodelavec/ka za program je odgovoren/odgovorna tudi za dokumentiranje programa in poročanje o napredku programa nadrejenim ali drugim vpletenim osebam.

Skupaj z drugimi strokovnjaki in člani ekipe za program lahko strokovni sodelavec/ka za program prispeva k uspešnosti programa in njegovemu dolgoročnemu učinku na ciljne skupine.

b.) zunanjih storitev za podporo izvajanja promocije in trženja - so storitve, ki jih bo najemnik gradu Turjak najemal od zunanjih podjetij ali strokovnjakov za pomoč pri izvajanju marketinških in promocijskih dejavnosti. Te storitve so lahko različne in odvisne od potreb najemnika, vendar običajno vključujejo:

1. Oglaševalske storitve: Zunanji oglaševalski strokovnjaki lahko pomagajo pri oblikovanju in izvajanju oglaševalskih kampanj, ki vključujejo tiskane oglase, radijske in televizijske oglase ter oglaševalske akcije na spletu.
2. Storitve družbenih medijev: Zunanja podjetja za upravljanje družbenih medijev lahko pomagajo pri ustvarjanju vsebine za družbena omrežja, izvajanju oglaševalskih akcij na družbenih omrežjih in spremljanju rezultatov kampanj.
3. Storitve odnosov z javnostmi: Zunanji strokovnjaki za odnose z javnostmi lahko pomagajo pri pripravi tiskovnih sporočil, obveščanju javnosti o dogodkih in novostih v gradu Turjak ter pri izgradnji in vzdrževanju pozitivne podobe organizacije.
4. Storitve oblikovanja: Zunanja podjetja za oblikovanje lahko pomagajo pri oblikovanju marketinških gradiv, kot so brošure, letaki, oglasi, plakati, embalaže, logotipi in spletna mesta.
5. Storitve dogodkov: Zunanji organizatorji dogodkov lahko pomagajo pri organizaciji in izvedbi dogodkov, kot so sejmi, konference, predstavitve, otvoritve, zabave in drugih marketinških dogodkov.
6. Storitve trženjskega raziskovanja: Zunanji strokovnjaki za trženjsko raziskovanje lahko pomagajo pri izvedbi trženjskih raziskav, kot so ankete, intervjuji, fokusne skupine in analiza podatkov.

Zunanje storitve za podporo izvajanja promocije in trženja lahko najemniku pomagajo pri izvajanju marketinških in promocijskih dejavnosti na strokovni ravni, hkrati pa lahko prihranijo čas in denar podjetju, saj ne potrebujejo lastne ekipe za izvajanje teh nalog. Stroški promocije, trženja, digitalizacije, obveščanja in razvoja kulturno – turističnih storitev in produktov so že zajeti v okviru investicij v obnovo gradu, sofinancirano s strani Načrta za okrevanje in odpornost ter si jih lahko podrobneje ogledate v Prilogi 2: dinamika vlaganj v obnovo gradu Turjak.

Nove vsebine Gradu Turjak bodo umeščene tudi v promocijo in delovanje:

a.) destinacije Od Turjaka do Kolpe <http://las-ppd.si/>

b.) destinacije Osrednje slovenske regije

<https://www.visitljubljana.com/si/obiskovalci/odkrivajte/regija-osrednja-slovenija/>

7. KAZALNIKI IN NAČIN SPREMLJANJA IZVAJANJA

Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost do 2028	Obrazložitev načina spremljanja kazalnikov
<p>Stopnja ohranjenosti kulturnega spomenika</p> <p>Obseg finančnih sredstev, vloženih v obnovo in upravljanje</p>	<p>Del spomenika je obnovljen, del spomenika je neobnovljen in v slabem stanju</p> <p>0 mio €</p>	<p>V celoti obnovljen kulturni spomenik</p> <p>9,8 mio €</p>	<p>Poročilo o izvedenih delih pri obnovi kulturnega spomenika.</p> <p>Poročilo o porabljenih sredstvih v obnovo in upravljanje kulturnega spomenika.</p>
<p>Obisk spomenika gradu Turjak (število vseh obiskovalcev na leto)</p> <p>Lokalni deležniki (število lokalnih partnerjev, ki sodelujejo pri programih in produktih)</p>	<p>3.025 (registrirani obiski v letu 2022)</p> <p>0</p>	<p>20.000</p> <p>7</p>	<p>Letno poročilo o registriranih obiskih gradu.</p> <p>Izjava lokalnega deležnika o sodelovanju v partnerstvu za upravljanje gradu.</p>
<p>Strokovni kader pri upravljalcu oziroma najemniku</p>	<p>2</p>	<p>5</p>	<p>Pogodba o zaposlitvi oz. Pogodba o razporeditvi na delovno mesto.</p>

Kazalniki	Izhodišče ob začetku aktivnosti	Ciljna vrednost do leta 2028	Obrazložitev načina spremljanja kazalnikov
<p>Prenovljene površine severnega krila in bastije</p>	<p>0 m²</p>	<p>3.000 m² bruto površine</p>	<p>Pravnomočno Uporabno dovoljenje</p>
<p>Prenovljene površine nekdanjih pristav</p>	<p>0 m²</p>	<p>1.100 m² bruto površine</p>	<p>Pravnomočno Uporabno dovoljenje</p>
<p>Prenovljene površine osrednjega dvorišča</p>	<p>0 m²</p>	<p>880 m²</p>	<p>Pravnomočno Uporabno dovoljenje</p>
<p>Prenovljene površine</p>	<p>0 m²</p>	<p>15.000 m²</p>	<p>Pravnomočno Uporabno dovoljenje</p>
<p>Kulturni in turistični program</p>	<p>delno</p>	<p>DA</p>	<p>Objavljen program na delujoči spletni strani upravljalca / letno poročilo upravljalca o izvajanju kulturno turističnega programa</p>

Kazalniki	Izhodišče ob začetku aktivnosti	Ciljna vrednost do leta 2028	Obrazložitev načina spremljanja kazalnikov
Delujoč sistem promocije, komuniciranja in trženja	delno	DA	Letno poročilo upravljalca o izvajanju sistema promocije, komuniciranja in trženja
Celostna digitalna predstavitev spomenika grad Turjak	NE	DA	Poročilo upravljalca o prevzemu in uporabi celostne digitalne predstavitve spomenika grad Turjak
Vzpostavljena blagovna znamka	delno	DA	Poročilo o vzpostavljenem sistemu blagovne znamke in predaji le te v uporabo upravljalcu
Podpisan sporazum med upravljavci oziroma lastniki gradov v Sloveniji	NE	DA	Fotokopija sporazuma
Registracija zadruga kot pravne osebe	NE	DA	Overjen Akt o ustanovitvi zadruga

8. VELJAVNOST NAČRTA UPRAVLJANJA

8.1. Rok veljavnosti načrta upravljanja

ZVKD-1 v 60. členu določa, da je za vse kulturne spomenike in spomeniška območja, ki imajo upravljavca, treba sprejeti načrt upravljanja, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje kulturnega spomenika ali spomeniškega območja in način izvajanja njegovega varstva.

Načrt upravljanja sprejme Vlada Republike Slovenije za obdobje 5 let. Pred iztekom veljavnega je treba pripraviti in sprejeti nov načrt upravljanja, da se zagotovi kontinuirano izvajanje dejavnosti na gradu Turjak. Načrt upravljanja bosta izvajala Ministrstvo za kulturo in najemnik gradu Turjak.

Cilji in strategije, poudarjeni v tem načrtu upravljanja, bodo uporabljeni za pripravo prednostnega seznama ukrepov, ki jih je treba izvesti v času trajanja načrta. V prvih treh letih bo izvedena celovita obnova gradu, pripadajočih pristav in parka okoli gradu, vzpostavljeni bodo kulturno-turistične storitve za predstavitev gradu Turjak, sistem promocije, komuniciranja in trženja gradu Turjak, minimalna digitalizacija (spletna stran) in blagovna znamka gradu Turjak. V zadnjih dveh letih veljavnosti načrta upravljanja bosta Ministrstvo za kulturo in najemnik vzpostavila digitalizirane vsebine gradu Turjak. Najemnik bo organiziral večje število kulturnih dogodkov, prireditev ter delavnic. Za oblikovanje njihovega programa bo pomembno sodelovanje z lokalno skupnostjo in lokalnimi društvi, npr. Prostovoljnimi gasilskim društvom Turjak, Lokostrelskim klubom Turjak, kulturnimi zavodi in društvi..., in skupinami zainteresiranih strani.

8.2. Način spremljanja in dopolnjevanja načrta upravljanja

Načrt upravljanja bosta izvajala Ministrstvo za kulturo in najemnik gradu Turjak.

Med izvajanjem načrta upravljanja bo vsako leto pripravljeno poročilo o izvajanju aktivnosti, navedenih v načrtu upravljanja, kjer bo izkazano doseganje ciljev in rezultatov. Hkrati z vsakoletnim poročilom bo pripravljena ocena, ali so načrtovani cilji za naslednja leta dosegljivi.

Če se bo pokazalo, da kakšnega cilja ne bo mogoče doseči v času veljavnosti načrta upravljanja, bo potrebno ta cilj prilagoditi, z opisom sprememb in načina, kako te spremembe doseči.

Na podlagi morebitne ugotovitve, da ciljev ne bo mogoče doseči, ker na izvedbo načrta upravljanja vplivajo tudi dejavniki, ki se jih ne da napovedati oz. predvideti, npr. naravna

katastrofa ali zdravstvena kriza, bo Ministrstvo za kulturo pripravilo predlog sprememb načrta upravljanja in spremenjeni načrt upravljanja predložilo Vladi v sprejem.

Literatura in viri

Doktrina 01/mednarodne listine ICOMOS, v DOKTRINA KONSERVATORSTVA, Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI, Ljubljana 2003

Doktrina 02/mednarodne listine ICOMOS, v DOKTRINA KONSERVATORSTVA, Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI, Ljubljana 2014

Grad Turjak, prva knjiga, uredniki Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn, Založba ZRC, Ljubljana 2020

Grad Turjak, druga knjiga, uredniki Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn, Založba ZRC, Ljubljana 2020

Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a)
Zakon o lastnjenju kulturnih spomenikov v družbeni lasti (Uradni list RS, št. 89/99 in 107/99 – popr.)

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 - ZUNPEOVE)

Zakon o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti (Uradni list RS, št. 11/18 in 79/18)

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – Zdeb in 105/22 – ZZNŠPP)

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 – UPB, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18– ZNOrg, 31/18, 82/20, 3/22 – Zdeb, 105/22 – ZZNŠPP in 18/23 – ZDU-10),

Odlok o razglasitvi območja gradu Turjak za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99, 55/02, 16/08 – ZVKD-1 in 35/19)

Konservatorski načrt za Turjak - Grad Turjak (EŠD 790) - mape 1,2, 3 in 4, ZVKDS Restavratorski center, Poljanska 40, 1000 Ljubljana, št. 09/2021, Ljubljana december 2021

Zorc E., T. Jerina, N. Veršnik 2022, Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah na gradu Turjak. – arhiv ZVKDS (poročilo CPA:02-0042/2022-EZ-2022-67)

Načrt za okrevanje in odpornost (Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost, Ministrstvo za finance, junij 2021)

Pravilnik o gozdnogospodarskem načrtu gozdnogospodarske enote Mokrec (2012–2021) (Uradni list RS, št. 16/13)

<https://www.icomos.org/en/focus/un-sustainable-development-goals>

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/STRAT_KD_2019.pdf

Register nesnovne dediščine, <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/register>

Atlas okolja, http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso

<https://www.informacija.net/vseved/dom/pregled-moznosti-ogrevanja-doma>

<https://obcina.velike-lasce.si/si/obcinska-obvestila/761-abonma-2022-2023>

<https://www.sommelier-assoc.si>

Projektna naloga za izdelavo projektne dokumentacije IZP, PZI in DGD projekta Glavne kolesarske povezave G-9 na območju občine Velike Lašče, Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo, maj 2019

Uradni list RS, št. 29/18 https://www.uradni-list.si/_pdf/2018/Ur/u2018029.pdf

<https://velikolaska.si/skupna-karta-za-ogled-gradu-turjak-in-td/>

Edinstvena doživetja Slovenije (<https://www.slovenia.info/edinstvena-doživetja-slovenije>)

<https://resources.culturalheritage.org/heritagepreservationemergencyreports/wp-content/uploads/sites/16/2017/06/PreparingtoPreserveActionPlan.pdf>